

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

INDBYDELSESSKRIFT

TIL

DEN OFFENTLIGE EXAMEN

I

AALBORG KATHEDRALSKOLE

I JULI 1847.

AALBORG.

TRYKT HOS KARL BECH.

Indhold.

---

1. Ledetraad for den første Undervisning i dansk Sproglære.
Af Adjunkt Jermin.
  2. Skoleefterretninger. Af Rektor Mag. Tregder.
-

LEDETRAAD

FOR

DEN FØRSTE UNDERVISNING

I

DANSK SPROGLÆRE

VED

H. C. JERMIIN,

ADJUNKT VED AALBORG KATHEDRALSKOLE.

Forord.

Da jeg af Skolens Rektor blev underrettet om, at jeg mulig næste Skoleaar kunde komme til at overtage Sprogundervisningen i Skolens nederste Klasse, besluttede jeg at udarbejde nærværende Ledetraad, hvorved jeg haaber at Arbejdet eller i det mindste Oversigten vil kunne blive lettere for Disciplene end ved Brugen af Bojesens eller Oppermanns Arbejder i samme Retning. Disse ere foruden Madvigs latinske Grammatik især benyttede i nærværende Sproglære. Ogsaa er her tilføjet en Retskrivningslære, som er et Uddrag af Rasks, saaledes som denne bruges i de fleste af de her i Skolen indførte Skolebøger, der nærmest vedkomme Sprogundervisningen.

Indhold.

Sproglære.

- 1) Lydlære.
- 2) Ordklasserne.
- 3) Enkelte Ord bestemmes nøjere ved Tilføjelse af andre Ord.
- 4) Ordnes Forbindelse i Sætninger.
- 5) Sætningers Forbindelse.
- 6) Ordbøjning.
- 7) Orddannelse.

Retskrivningslære.

- 1) Grundregler for dansk Retskrivning.
- 2) Bogstavrækken.
- 3) Selvlydenes Betegnelse.
- 4) Medlydenes Betegnelse.
- 5) Tonetegn.
- 6) Skilletegn.

Tillæg.

- 1) Fremmede Ord.
  - 2) Retskrivningens Historie.
-

Sproglære.

1) Lydlære.

a) De simpleste Lyddele.

Det danske Sprog har 25 Lyde. Disse bestaa enten i enkelte udelelige Lyde, der, uden at det mindste forandres i Taleredskabernes Stilling, kunne fortsættes efter Behag, saa længe som Aandedrættet tillader; f. Ex. i . . . e . . . ; eller i visse i og for sig selv lydløse Bevægelser eller Slag med Taleredskaberne, hvormed man enten begynder eller slutter, altsaa i Almindelighed begrænder hine enkelte Lyde; f. Ex. 'l, k'. Hine ere 10 og kaldes **Selvlyde** (Vokaler), fordi de lyde for sig selv alene; disse ere 15 og kaldes **Medlyde** (Konsonanter), fordi de først i Forbindelse med hine blive lydelige. Den Lyd eller Lydsamling, som udtales ved enhver Aabning eller Stilling af Munden, kaldes en Stavelse. Ethvert Ord bestaar af én eller flere saadanne Stavelser, som udtales samlet.

b) Selvlydene.

Disse kunne efter den Maade, hvorpaa Taleredskaberne bruges for at frembringe dem, opstilles saaledes:

a		
⏟		
â	ö	æ
o	ø	e
u	y	i.

Efter den Maade, hvorpaa de hyppigst udledes af hverandre og svare til hverandre i Ord, som have Omlyd, kunne de ogsaa indeeles i disse to Rækker:

a, ä, o, u, e;

æ, ö, ø, y, i;

f. Ex. Mand, Mænd; Dom, dömme; Bod, bøde; Skud, skyde; bed, bide.

An m. 1. Adskillelsen af ø og ö er først foreslaact af Højsgaard for hundrede Aar siden; men det er rimeligt, at de 10 grundforskjellige Selvlyde, som nu findes i Sproget, allerede fandtes der i det 13de Aarh. Disse ere og de 10 selvstændige Grundlyde, som Chladni 1824 har fundet, de menneskelige Taleredskaber efter deres Bygning og Bevægelse ere i Stand til at frembringe.

An m. 2. I Selvlydene kunne gives flere Afændringer. — Saaledes faa de en noget forandret Udtale foran m og n (eller blive til et Slags Næselyde); f. Ex. kan, den. Forskjelen imellem de rene Selvlyde og Næselydene føles let i følgende Ord: det, den; et, en; vide, Vind; god, Kone; Kulde, kunde; fyldig, fyndig; Saald, Haand; hærde, hænde; Hörren, Hönen. Samme Lyd findes i nogle Ord foran vn, som i Navn, Hævn; ogsaa i Udraabsordet naa!

Af A- og Ø-Lyden kan man adskille en dunklere Udtale, og af det korte Æ og Ö en klarere eller højere, som dog kun i Almuedialekter bestemt adskilles fra den sædvanlige Udtale af disse Lyde. — E lyder undertiden dunkelt eller kun halvt (som et Sj'va); f. Ex. i Fader, høre, Bordet, efterladet, Sejer.

An m. 3. Nogle Selvlyde svare til hverandre som aabne og lukte:

aabne: æ, å, ö;

lukte: e, o, ø;

f. Ex. Hæl, hel; lægger, leger; Æg, Eg; Saald, Sol; Vaar, bor; Haab, Hob; Dör, dør; tör, tør; för, før; gjör, gjør.

An m. 4. Enhver Selvlyd kan være dels lang dels kort; f. Ex. ane, And; baade, til Haande; rose, Mosset, suse, surre; véd (jeg), ved (Forholdsord); Hære, Bærme, Örne, Hörren; bløde, Fødder; lyst, Lyst; vise, hvis.

An m. 5. Naar tvende Selvlyde støde sammen i Dansken, forbindes de ikke til én Stavelse; men enhver Medlyd danner en Stavelse; f. Ex. Buegang, friere, jagttage, ialt, mistroisk, Ruin, pyrenæisk, uagtsom, uøvet. Difthonger eller Tvelyde,

som fremkomme, naar tvende Selvlyde uden at tabe deres Udtale og Natur forbindes med hmanden i én Stavelse, gives alt-saa ikke i Dansken; thi aj, ej, uj, øj; av, ev, iv, ov, æv, øv ere Stavelser sammensatte af en tydelig Selvlyd og en tydelig Medlyd (at sige i det dannede Sprog; i Almuedialekterne kan der vel findes Tvelyde; f. Ex. huoddere [ør i Hovedet], Ail [Mød- dingvand], Lief [paa Før et Brød]).

c) Medlydene.

Efter de Taleredskaber, hvorved de især frembringes, kunne Medlydene indeles i

Læbelyd: m, b, p, v, f;

Tandlyd: d, t;

Tungelyd: l, n, r, s;

Ganelyd: g, k;

Strubelyd: h, j.

Men efter den Maade, hvorpaa de frembringes ved Talered- skaberne, kunne de ogsaa indeles saaledes:

1) flydende: l, m, n, r;

2) stumme:

a) haarde: p, k, t;

b) bløde: b, g, d;

c) beaandet: f;

3) { hvislende: s;
    { aandende: h;

4) Halvselvlyde: v, j.

Anm. I nogle Medlyde gives Afændringer: K, G, V, J kunne have en haardere og en blødere Lyd; f. Ex. haardt K i: Kam, Kamp; blødt K i: kænme, kæmpe; haardt G i: Gaas, god, blødt G i: Gæs, gøde; haardt V i: Vaar, Arv, hæv! blø- dere V (w) i: Rav, Lov, Plov; haardt J i: ja, Jærn, fjærn; blødere J i: gjerne, Kjole, nej;

D og G have en svagere aandende Lyd; f. Ex. D i: Blad, Gud, Fødder er forskjelligt fra D i Dag, Dug; G i Tag, Rug, Nagle er forskjelligt fra G i gaa, give, glad; det beaandede t, som endnu betegnes i Ordet thi, høres ikke mere i den danne- des Tale, men dog endnu i Almuens Tale paa Før; f. Ex. min atthi (min Fader);

N antager en egen Lyd foran g og k; f. Ex. Klang, Sæng, Konge, Vink, Bunke, synke; dette N er mindre haardt end et sædvanligt N, hvilket skjønnes ved at sammenligne angre, hænge, Vinge med angaa, hengiven, Vingud.

d) Stavelsemaal og Betoning.

I Stavelsernes Udtale maa man gjøre Forskjel paa Lydens Varighed (Kvantitet) og Betoningen (Akcenten). Den Stavelse, som har en lang Selvlyd, er lang, den, som har en kort Selvlyd, er kort. I ethvert Ord udmærkes en enkelt Stavelse ved Betoningen. Denne er enten bred eller skarp og kan snart falde paa en lang, snart paa en kort Stavelse. Vi kunne altsaa i Danskene gjøre Forskjel paa:

1) lange Stavelser uden Betoning; f. Ex. den sidste Stavelse i Ordene Firben, Karlsten, Udhus, Menneskehed, Uaar;

2) korte Stavelser uden Betoning; f. Ex. de sidste Stavelser i villige, flittige, Stavelse, Menneske, Markfrugter;

3) lange Stavelser med bred Betoning; f. Ex. i Far, Mor, Have, Taage, Rude, Taarne, Hoved;

4) lange Stavelser med skarp Betoning; f. Ex. har, tal, Træ, Fod, Sol, för, staa, gaa, se, tre;

5) korte Stavelser med bred Betoning; f. Ex. Haande, spørge, Byrde, hellige, hæрге, myrde, værdig;

6) korte Stavelser med skarp Betoning; f. Ex. Fad, fast, hos, bytter, hedde, Klasse, hellig, ikke, kan, Skind.

Anm. I Dansk ligesom i andre nyere Sprog fremtræder Betoningsforskjelen langt tydeligere end Forskjelen i Stavelsemaalet. Nogle smaa Ord ere toneløse; f. Ex. en And, et Barn forskjelligt fra én And, ét Barn.

2) Ordklasserne.

De Ord, hvoraf Talen bestaar, kunne henføres til 9 Klasser:

1) **Navneord** (Substantivum) betegner Navnet paa en Gjenstand, som kan paavises, eller som man kan forestille sig;

f. Ex. Dreng, Solon, Ungdom, Visdom. Det er enten et **Fællesnavn** (Appellativum), som er fælles for alle Gjenstande af samme Slags; f. Ex. Hest, By; eller et **Egennavn** (Proprium), som kun betegner en bestemt Gjenstand uden Hensyn til dens Art eller Begreb; f. Ex. Bukefalos, Kjøbenhavn.

2) **Tillægsord** (Adjectivum) betegner en Egenskab eller Beskaffenhed ved en Person eller Ting; f. Ex. tapper, hvid. **Talord** (Numerale), som betegner et Tal, udgjør ikke nogen særskilt Ordklasse. De adjektiviske Talord ere enten Mængdetal; f. Ex. en, to, tre osv.; eller Ordenstal; f. Ex. den første, den anden, den tredie osv.

3) **Kjendeordet** (Artiklen) sættes til Navneordet som en Bestemmelse af det Omfang, hvori det skal forstaas. Der er to Artikler: den ubestemte (en, et), der sættes til et Fællesnavn, naar dette skal betegne en hvilken som helst Person eller Ting af en vis Art; f. Ex. en Dreng, et Barn; og den bestemte — en, — et, i Flertallet — ne (— ene), der sættes til et Fællesnavn, naar dette skal betegne Arten i Almindelighed; f. Ex. Hunden og Mennesket ere udbredte over hele Jorden; eller en vis bestemt Person eller Ting af den Art, hvortil den hører; f. Ex. Drengen, Barnet, Drengene, Börnene. Ved et Tillægsord bruges den, det, i Flertallet de og sættes foran; f. Ex. den gode Dreng, det flittige Barn, de gode Drengene, de flittige Börn.

4) **Stedord** (Pronomen) betegner en Person eller Ting ved at henvise til den istæden for at nævne dens Navn; f. Ex. jeg, den Person, som taler, du, den Person, man taler til, han, den Person, man taler om; den, denne og hin betegne den Gjenstand, man paa viser; som fører hen til en Gjenstand, der er omtalt i det foregaaende.

5) **Udsagnsord** (Verbum) betegner en Handling eller Tilstand, som tillægges en Person eller Ting; f. Ex. jeg skriver, jeg sidder. Gaar Handlingen ud paa en Gjenstand, der behandles, kaldes Gjærningsordet indvirkende (transitivt), f. Ex. jeg bryder Grenen; men udsiges en Tilstand, der findes hos en Person eller Ting uden ligefrem at gaa ud paa en Gjenstand, kaldes

Udsagnsordet uvirkende eller gjenstandsløst (intransitivt); f. Ex. jeg sidder, jeg smiler. Af Gjærningsordet dannes en Form, som betegner en Handling eller Tilstand i Almindelighed uden at tillægges nogen Person eller Ting; f. Ex. at kjøbe, at sidde; denne kaldes **Navneformen** (Infinitivus). Ogsaa dannes der særegne Former til at betegne en Handling eller Tilstand tænkt som en Egenskab ved en Person eller Ting; f. Ex. et sovende Barn, et skrevet Brev. Disse adjektiviske Former kaldes **Tillægsformer** (Participier).

6) **Biord** (Adverbium) betegner en Biomstændighed ved et Tillægsord eller et Udsagnord. Denne kan enten angive et Sted: til Stedet: hid, ind, ud, op; paa Stedet: her, der, inde, ude; fra Stedet: derfra, ovenfra; eller en Tid: nu, tilforn, siden, altid, aldrig, stundum; eller et Tal: ofte, tit; eller en Maade: ligeledes, ilde, vel; eller en Grad: meget, nok, aldeles, omtrent; eller en Bekræftelse eller Benægtelse: ja, nej, ikke; eller en Aarsag: derfor, derover, følgelig, altsaa; eller en Tvivl eller et Ønske: maaske, gid, mon; eller en Forklaring: nemlig, saasom; eller en Samling: tilsammen, tillige.

7) **Forholdsord** (Præpositioner) betegne et Forhold til noget; f. Ex. i, paa, under.

8) **Bindeord** (Konjunktioner) betegner en Forbindelse mellem enkelte Ord eller hele Sætninger; f. Ex. Spot og Skade; Ulykken rider til Bys, men den gaar til Fods derfra.

9) **Udraabsord** (Interjektioner) ere blot Udbrud af Følelsen; av! ak!

3) Enkelte Ord bestemmes nøjere ved Tilføjelse af andre Ord.

- 1) **Et Navneord** kan nærmere bestemmes ved
  - a) **et Tillægsord;**
  - b) ved **Kjendeordet;**
  - c) ved **et andet Navneord**, der staar i Apposition (Samstilling) med det; det saaledes tilføjede Ord: (Appositum)

kan enten angive en anden Benævnelse paa den samme Person eller Ting; f. Ex. Kong Karl, Filip Konge i Makedonien; eller det ved Ord, der betyde et Maal, et Antal eller en Mængde, betegner Arten af det maalte eller talte; f. Ex. en Skjeppe Korn, et Antal Borgere; ved et Steds eller en Tids Egennavn sættes undertiden som Appositum Navnet paa det, som findes der eller hører dertil; f. Ex. Randers Handsker, Aalborg Skole, Tirsdag Aften. Til Appositum kan undertiden sættes Konjunktionen som; f. Ex. han stred som en Helt;

d) ved et andet **Navneord, der tilføjes med Endelsen s** for at betegne, hvem Personen eller Tingen tilhører, eller hvor den hører hen; f. Ex. Faders Bog, en Fiskers Baad; Madvigs Grammatik, Fladstrands Østers;

e) ved et andet **Navneord, der tilføjes med et Forholdsord** for at betegne forskellige Forhold; f. Ex. et Gjenstandsforhold; til Navneord, der betegne en Handling eller Sindets Drift (Ulyst) til noget, Kundskab (Uvidenhed) om noget, Magt, Ævne, Indflydelse til og paa noget, sættes et Navneord med Forholdsord for at betegne Gjenstanden for Handlingen osv.; f. Ex. Anklagen mod Griffenfeld, Kjærlighed til Gud, Had til Synd, Frygt for Fjenden, Duelighed til Arbejde; et Hensynsforhold; f. Ex. Sang for Danske, Ende paa Plyndringerne, Penge til Bygningen, Beskyttelse for Kilden; et Tilbehør eller Omstændighedsforhold; f. Ex. Aarsag, Redskab, Middel, Konge af Guds Naade, Dansk af Fødsel, Sprængning med Krudt; Steds- eller Tidsforhold: Paven i Rom, Fluen paa Væggen, Sejlads om Vinteren; Følgeskab eller Mangel derpaa: En Mand med Erfaring, Johan uden Land; Pris for noget: Løn for tro Tjeneste, Sang for Penge; et Sammenhængsforhold; i Følge Slægtskab, Oprindelse eller indbyrdes Stilling; f. Ex. Broder til Napoleon, et Skrift af Platon, Herre over Byen;

f) **ved en Navneform**, der ligesom et Navneord enten staar i Apposition med det eller er tilføjet ved Hjælp af et Forholdsord; f. Ex. den Kunst at skrive, den Last at drikke, Lyst til at læse, Færdighed i at regne.

Anm. Til et Navneord med den bestemte Artikkel kan sættes et Biord; f. Ex. Drengen her, Samtalen igaar.

2) **Et Tillægsord** kan nærmere bestemmes:

a) ved **Biord**; f. Ex. flittig hjemme, meget god, nu smuk, forhen øde, henved fjorten, ikke ærlig;

b) ved et **Navneord** med et Forholdsord; jævnaldrende med Frans, fattig paa Penge, bekymret for Hæren, lav af Væxt, kyndig i Relten, fælles for alle;

c) ved **en Navneform** med et Forholdsord; f. Ex. god til at male, glad ved at komme;

d) ved **et Navneord**, der føjes til adskillige Tillægsord for at betegne Maal, Grad, Vægt og Værdi; f. Ex. 2 Alen lang, en Tomme høj, et Kvarter bred, en stor Del bedre, den Sag voxen, Sproget mægtig;

e) stundum ved en Navneform; f. Ex. vanskelig at forstaa, let at se;

f) ved et Navneord for **at betegne et Hensynsforhold**; f. Ex. en mig vigtig, ligegyldig, skadelig Sag, en ham værdig Belønning.

3) **Udsagnsord** kunne nærmere bestemmes:

a) ved **Biord**: jeg kommer her ofte, han løber bort;

b) ved **Navneord** med et Forholdsord (smlgn. 1, e) han peger paa noget, han sørger for ham, han bor paa Landet, hun ser i Spejlet;

c) ved **Navneord**, der føjes til for at bestemme Maal, Grad, Vægt og Værdi; f. Ex. jeg gik en Mil, det fryser 3 Grader, det vejer 8 Pund, det koster 2 Mark; hertil kan og regnes visse Tids- og Stedsbestemmelser; han bor *N^o* 12, Frederik 6 døde Aar 1839. Navneformer kunne bestemmes paa samme Maade som Udsagnsord.

4) **Biord** kunne nærmere bestemmes:

a) ved **andre Biord**; f. Ex. langt herfra, næsten aldrig, aldrig siden, maaske alt for snart, temmelig tit;

b) ved **Navneord med Forholdsord**; f. Ex. ind i Stuen, op paa Loftet, nu i Tiden, ude paa Havet, maaske med Tiden;

c) ved **Navneord**, som **føjes umiddelbar** til for at bestemme Maal, Grad osv.; f. Ex. en Time før, tre Mil herfra.

5) Forholdsord kunne nærmere bestemmes ved Biord; f. Ex. nær ved, lige til, næst efter.

4) Ordnes Forbindelse i Sætningen.

1) En Sætnings Dele.

En Sætning er en Forbindelse af Ord, der udsiger eller forlanger noget (en Handling, Tilstand eller Beskaffenhed) om eller af noget. Den fuldstændige Sætning bestaar altsaa af 2 Hoveddele: **Subjektet** (eller Grundordet) det, hvorom noget siges, og **Prædikatet** (eller Omsagnet), det, der siges om Subjektet.

Anm. Der kan ogsaa udsiges, at en Handling foregaar, uden at den henføres til noget bestemt Subjekt. Udsagnsordet siges i en saadan Sætning at staa upersonligt; f. Ex. det regner, der løbes.

Subjektet i en Sætning betegnes ved et Navneord snart alene uden anden Bestemmelse, snart nøjere bestemt ved Tilføjelse af et eller flere Ord; f. Ex. Alexander døde, Alexander den store døde, Frederik med Tilnavn den eneste var Konge. Istæden for et Navneord kunne ogsaa andre Ord bruges som Subjekt; nemlig et **Stedord**, et **Tillægsord**, en **Navneform**, og hvilket som helst andet Ord, der blot bruges til at betegne dets egen Lyd; f. Ex. hura har to Stavelser.

Prædikatet i en Sætning bestaar enten af et Udsagnsord alene, der for sig betegner en bestemt Handling, Tilstand eller Beskaffenhed; f. Ex. Barnet voxer, Skoven grønnes, Træet fældes;

eller af et uselvstændigt Udsagnsord som er, bliver, hedder, kaldes, gjøres, erklæres osv. og et Prædikatsord (Omsagnsord), der angiver, hvad Subjektet er, bliver osv.; f. Ex. Kroisos var rig, Markus blev bange. Prædikatsordet kan være et Navneord, et Tillægsord, en Navneform, eller et Navneord (eller en Navneform) med et Forholdsord;

eller af et indvirkende Udsagnsord og en Gjenstand (et Objekt) o: den Person eller Ting, hvorpaa Grundordet virker; f. Ex. Karlen hugger Brænde, Drengen spiser et Æble. Ogsaa en Navneform kan staa som Objekt (med at).

Anm. 1. Ved Udsagnsordene tør, bör, kan, skal, vil, maa, monne og gider staa Navneformen som Objekt uden at.

Anm. 2. Til en Navneform i en Sætning kan igjen føjes et Objekt, hvad enten den selv er Objekt eller har en anden Plads i Sætningen.

Anm. 3. Efter lader, ser, føler, beder og hører kan Objektet igjen staa som et Slags Subjekt for en Navneform, der sættes til i handlende eller lidende Betydning; f. Ex. han lader ham dressere; han lader ham dressere Hunden.

For at en Handling, Tilstand eller Beskaffenhed fuldstændig kan betegnes, udfordres ofte især ved indvirkende Udsagnsord, at man nævner den Person eller Ting, for hvilken eller med Hensyn til hvilken Handlingen foretages (Hensynsbetegnelsen). I Danskens sættes denne foran Gjenstanden; f. Ex. han gav ham en Bog; eller den tilføjes ved et Forholdsord; f. Ex. han skjenkede Bogen til sin Broder.

Anm. 1. Ogsaa nogle uvirkende Udsagnsord have Hensynsbetegnelsen hos sig; f. Ex. Denne Sag vedkommer ikke min Fader; dette behagede Kongen.

Anm. 2. Ogsaa til de enkelte Ord i Prædiketet kunne et eller flere Ord føjes som en nærmere Bestemmelse.

Anm. 3. Ofte er en Sætning ufuldstændig, saaledes at et eller flere Ord eller Dele maa underforstaas; f. Ex. nogle holdt med de store, andre med de smaa; han lovede det nok, men holdt ikke Ord.

2) Sideordnede Ord.

Flere Ord kunne staa paa samme Maade i én og samme Sætning: enten som bestemmende Ord i Subjektet eller Prædiketet; f. Ex. Fader og Moder ere hjemme, Drengen læser og skriver, han spiser Mælk og Honning; eller som Bestemmelser føjede til et og samme (bestemmende eller tilføjede) Ord; f. Ex. baade den store og lille Dreng har sagt det; han

maa svare höjt og tydelig; han har en stor og lille Sæk; han sidder hjemme i sin lille men smukke Bolig. Naar Ordene staa saaledes, siges de at være sideordnede (koordinerede), og forbindes da som oftest ved Bindeord.

3) Lidende Udsagn.

Det, der i en Sætning udsiges om Subjektet som en Handling, hvorved det ligefrem indvirker paa Objektet, kan ogsaa udsiges om Objektet som noget, det lider ved at behandles af Subjektet. Det handlende Væsen kan da tilføjes ved et Forholdsord; f. Ex. den hungrige spiser Maden, Maden spises af den hungrige; han brugte Pengene, af ham bleve Pengene brugte; du tvang ham til at gaa, af dig blev han tvungen til at gaa.

Anm. Til at udsige om noget, at det lider Handlingen, er Gjenstand derfor, dannes af transitive Udsagnsord en egen Form, Lideformen (Passivum). Intransitive Udsagnsord bruges i Lideformen kun upersonligt; f. Ex. der løbes, af ham stræbes der efter Ære.

4) Maader.

Sætningen opfattes og udsiges af den talende paa 3 forskellige Maader med Hensyn til det sagtes Virkelighed. Disse tre Maader ere Indikativ, Konjunktiv, Imperativ.

a) **Indikativ** (den fremsættende Maade) er den Maade, hvorpaa noget ligefrem siges (bekræftende eller benægtende) som virkeligt, eller hvori ligefrem spørges om noget; f. Ex. Fader kommer, Fader kommer ikke, kommer Fader.

b) **Konjunktiv** (den forestillende Maade) er den Maade, hvorpaa noget udsiges som en blot tænkt Forestilling, saa at den talende ved at udsige det ikke tillige erklærer det for virkeligt, men som noget, der enten forudsættes (hypothetisk); f. E. om du end havde Ret (en blot tænkt Forestilling), burde du dog give efter; selv om jeg havde vidst det, kunde jeg dog ikke have baaret mig anderledes ad; han bærer sig ad, som om han var rig; eller som et Ønske eller en Villie (optativ) f. Ex. Gud

hjælpe ham, Kongen leve! gid jeg vidste det! havde jeg bare vidst det! lad dem kun komme.

c) **Imperativ** (den bydende Maade) udtrykker en Bön, Befaling, Forskrift og Formaning; f. Ex. kom nu Herre! skriv tydelig; frygt Gud og følg Landevejen; lad dig ikke forlede.

5) Tider.

I Henseende til Tiden er det, som udsiges, enten forbigangent, (det, som forhen er sket), nærværende (det, som nu sker) eller tilkommende (det, som vil ske i Fremtiden); eller det i Forhold til et andet Tidspunkt udsiges som noget förtidigt, eftertidigt eller samtidigt.

I Danskten udtrykkes det forbigangne og det dermed samtidige ved **Datiden** (Imperfectum); f. Ex. Aar 1000 stod Slaget ved Svolder; han stod som Mand, medens I var spæde; det nærværende og det dermed samtidige udtrykkes ved **Nutiden** (Præsens); f. Ex. jeg læser; jeg læser, medens du skriver; Fremtiden og Bitiderne betegnes ved Sæmmensætninger (se derom i det følgende).

Anm. 1. Nutidens Form kan ogsaa betegne: a) hvad der plejer at ske; f. Ex. han rejser hver Sommer; b) i livlig Fremstilling det forbigangne; f. Ex. Karl falder ind i Rusland og c) det tilkommende; f. Ex. jeg rejser i Morgen; han kommer i Aften.

Anm. 2. Datidens Form bruges undertiden til at betegne den forestillende Maades Nutid (se Exempler ved Konjunktiv).

5) Sætningers Forbindelse.

1) Hovedsætninger og Bisætninger.

Sætningen er enten en **Hovedsætning**, der udsiges ligefrem for sig; f. Ex. Titus løber; eller en **Bisætning**, der ikke udsiges for sig men föjes til en anden Sætning for at udfylde eller bestemme den i det hele eller et enkelt Ord deri; f. Ex. den onde glæder sig altid, naar det gaar ilde til; jeg kjender en Mand, som ved det. Hovedsætningen er undertiden

ufuldstændig, naar ikke Bisætningen føjes til; f. Ex. det kommer meget an paa, hvorledes man begynder; jeg ved ikke, om han har hørt det.

Naar Bisætningen skal forklare et enkelt Ord i Hovedsætningen, føjes den dertil:

a) ved et henførende Sted- eller Biord; f. Ex. det er let at gjenne det Kvæg til Bys, som selv kommer; hvor Træ hugges, der falde Spaaner.

Anm. 1. Det henførende Stedord kan undertiden udelades; f. Ex. der er lidt givet i det, fattig Kone spinder for.

Anm. 2. Foran det henførende Stedord kan det paavisende undertiden udelades; f. Ex. han gjør, hvad han kan.

b) som et Navneord i Samstilling; f. Ex. hvad skader det, at en Hund gjør ad mig;

c) som et Navneord med et Forholdsord; f. Ex. din Fejl bestaar i, at du ikke har set dig for.

Naar Bisætningen føjes til Hovedsætningen for at udfylde eller bestemme den i det hele, udtrykker den:

a) Subjektet for Hovedsætningen; f. Ex. at han har faaet Pengene, er vist; om han vil give dem tilbage, er uvist;

b) Objektet for Hovedsætningen, eller for en Navneform deri; f. Ex. jeg ved, at han har skrevet det; jeg er glad ved at høre, at du har opført dig saa godt.

Anm. En Bisætning, som ved Ordet om eller et spørgende Stedord eller Biord føjes til Hovedsætningen, kaldes en afhængig Spørgesætning.

c) det samme som et Omsagnsord; f. Ex. at bede er, at man henvender sig til Gud;

d) forskellige Omstændigheder ved Hovedsætningen. Saadane Bisætninger kunne efter de forskellige Begreber, med Hensyn til hvilke de bestemme Hovedsætningen, kaldes:

1) Tidssætninger, som betegnes ved Bindeordene: da, naar, efterat, förend (för), inden, dengang, medens (mens), indtil;

2) Aarsagssætninger: da, fordi, efterdi, eftersom, saasom, siden;

3) Betingelsessætninger: dersom, hvis, saafremt, ifald, om;

4) Indrømmelsessætninger: skjönt, endskjönt, omendskjönt, om end (endog), uagtet, hvorvel;

5) Sammenligningssætninger: end, som, ligesom, jo — desto (jo).

Anm. 1. En Hovedsætning kan have flere Bisætninger. Til en Bisætning kan igjen føjes en Bisætning.

Anm. 2. Naar Tids- Aarsags- Betingelses- og Indrømmelsessætninger staa foran Hovedsætningen, kaldes de Forsætninger (Protasis) og Hovedsætningen kaldes Eftersætning (Apodosis).

Anm. 3. Mange Sætninger henwise ved paavisende Biord (som: imidlertid, derpaa, derfor, følgelig, altsaa, dog, vel, rigtignok) til andre Sætninger, hvis Grund, Følge osv. de angive, men udsiges aldeles som Hovedsætninger.

2) Sideordnede Sætninger.

Flere Sætninger kunne staa koordinerede eller sideordnede; de ere da enten alle Hovedsætninger, eller alle Bisætninger til én Hovedsætning eller Bisætning. Som oftest sammenføjes de da ved Bindeord. Disse ere:

- 1) forbindende: og, baade — og, saavel — som;
- 2) adskillende: eller, hverken — eller, enten — eller;
- 3) modsættende: men.

6) Ordbøjning.

Navneord.

Navneordene henhøre enten til **Fælleskjønnet** eller til **Intetkjønnet**, hvilket betegnes ved Artiklen; f. Ex. en Konge, et Barn.

Anm. Det naturlige Kjøn betegnes undertiden ved særegne Benævnelser, Endelser eller Tillæg; f. Ex. Bedrager, Bedragereske; Ven, Veninde; Drot, Dronning; Kristian, Kristiane; Hanspurv, Hunspurv; Kanariehan; Mælksild, Rognsild; Hingst, Hoppe.

Navneordene have **Enkelttal** og **Flertal** og to Forholdsformer i hvert: **Nævneformen** (Nominativus) eller Ordets almindelige Form og **Ejeformen** (Genitivus). Flertallet dannes ved at tilføje e, r, er, eller det er ligt med Enkelttallet. Ejeformen dannes ved at tilføje s og i de Ord, som ende paa s, es. Staar Ordet med den bestemte Artikkel, sættes Ejeformens Mærke bag efter denne; f. Hjærtet, Hjærtets, Stjærnerne, Stjærnernes.

Anm. 1. Nogle Navneord have Omlyd i Flertallet; f. Ex. Ænder, Døtre, Køer, Gæs.

Anm. 2. Nogle Navneord mangle Flertallet; f. Ex. Guld, Grød, Ære, Fløde; andre mangle Enkelttallet; f. Ex. Buxer, Glarøjne, Brillen.

Anm. 3. Naar det Begreb, som staar i Ejeformen, udtrykkes ved mer end et Ord, faar kun det sidste s; f. Ex. Kongen af Danmarks Lande.

Anm. 4. Lævninger af gamle Forholdsformer haves i saadanne Udtryk som af Lave, i Tide, til Bords, til Huse, (Menneskens Søn).

Anm. 5. Ord paa e, der betyde en Tittel, bortkaste dette e foran Egennavne; dog undtages Kammerherre og kvindelige Titler paa —inde; ogsaa Pave og kvindelige paa —esse.

Anm. 6. Navneord paa kort el, en, er sammentrækkes oftest i Flertallet; f. Ex. Kamre, Kjedler, Aftner; sjeldnere foran Artiklen; f. Ex. Kjedlen, Aftnen.

Tillægsord.

Tillægsordene have nogle Former til at betegne **Kjøn**, **Tal** og **Grader**. Naar Tillægsordene staa ubestemt, f. Ex. med den ubestemte Artikkel, adskilles Intetkjønnet fra Fælleskjønnet ved at tilføje t; f. Ex. god, godt; aaben, aabent; og Flertallet fra Enkelttallet ved at tilføje e; f. Ex. gode Börn; men staa de bestemt, f. Ex. med den bestemte Artikkel, et Stedord eller et Navneord i Ejeformen, tilføjes e overalt; f. Ex. den gode Mand, hans gode Hest, Drengens gode Forsæt.

Tillægsordenes Sammenligningsformer ere Komparativ og Superlativ; Positiv kaldes den Form, hvori en Egen-

skab simpelthen tillægges en Gjenstand; Komparativ er den Form, hvori en Egenskab tillægges en Gjenstand i en højere Grad end en anden, hvormed den sammenlignes; den dannes ved at tilføje re eller ere; f. Ex. ringere, hvidere; Superlativ er den Form, hvori en Egenskab tillægges en Gjenstand i den højeste Grad; den dannes ved at tilføje —est (de paa ig blot st); hvidest, flittigst. Gradforhøjelsen betegnes undertiden ogsaa ved mere og mest; Gradformindsættelsen altid ved mindre og mindst.

Anm. 1. Adskillige Tillægsord, ligesom alle Komparativer, have ingen særskilte Former til at adskille Kjønn eller Tal; f. Ex. ringe, tro, ædru, bly, fælles, fattigere, sortere.

Anm. 2. Adskillige Tillægsord, f. Ex. de som have et t til Rodbogstav eller sk, adskille, ligesom alle Superlativer, ikke Kjønnene; f. Ex. kort, dansk, barsk, bedst, sidst.

Anm. 3. Nogle Tillægsord adskille ikke Tal; f. Ex. blaa, graa, fri, ny.

Anm. 4. Tillægsord, som ende paa tonløst el, en, er udskyde det foregaaende e, naar den sidste Medlyd ved Endetillæg kommer umiddelbart foran en Selvlyd; f. Ex. ædlere, beskednere, sikrest. Det samme gjør ogsaa Flertalet af Tillægsformen paa —en; f. Ex. fundne, revne.

Anm. 5. Flerstavelses Tillægsformer paa et forandre, ligesom Tillægsordene paa tonløst et, i Flertalet og den bestemte Form —et til —ede; f. Ex. brogede, elskede, betroede.

Anm. 6. Nogle Tillægsord ere aldeles uregelmæssige i Bøjningen; f. Ex. egen, eget; megen, meget; liden, lidet; god, bedre, bedst, østre, vestre (alene i Positiv), nedre, nederst; øvre øverst (uden Positiv).

Anm. 7. Nogle Tillægsord, ligesom i Reglen alle Tillægsformer, modtage ingen Gradbøjning, men den samme Tanke betegnes ved mer og mest; f. Ex. mer elsket, mest elsket; mer behjærtet, mest behjærtet; saaledes betegnes altid en Egenskab, som er tilstede i en højere Grad end en anden Egenskab hos samme Person eller Ting; f. Ex. han er mere forfængelig end rig.

Anm. 8. Naar Tillægsord staa ene eller som Navneord, kunne de have Ejeformen s; f. Ex. det er ikke min men den lilles; det er den sortes Skjæbne.

Anm. 9. En Lævning af ældre Former haves i Udtryk som: Kong Kristian stod ved højen Mast.

Stedord.

Disse inddeles i 6 Klasser: personlige (personalia), paaavisende (demonstrativa), tilbagevisende (reflexivum), henførende (relativa), spørgende (interrogativa) og ubestemte (indefinita); hvortil kommer Ejestedordene (possessiva).

De **personlige Stedord** have foruden Nævneformen og Ejeformen en Afhængighedsform, som bruges, naar de staa i Gjenstands- eller Hensynsforhold eller med et Forholdsord.

	Iste Person:	2den Person:	3die Person:
Enkelttal.	Nf. jeg	du	han hun
	Afhf. mig	dig	sig ham hende
	Ejf. —	—	hans hendes.
Flertal.	Nf. vi	I	
	Afhf. os	eder (jer)	sig
	Ejf. vores	eders (jer)	

sig bruges reflexivt o: naar Subjektets Handling indvirker paa eller staar i et vist Forhold til dette selv.

selv bruges til at gjøre Iste og 2den Person tilbagevisende, og til at give alle 3 Personer Eftertryk.

hinanden om to og hverandre om flere bruges som reciprokke Stedord o: til at betegne en Gjenvirken; f. Ex. de hjælpe hinanden. Om De, Dem, Deres se Retskrivningsl.

Ejestedordene erstatte den manglende Ejeform af de første Personer og af sig:

Enkelttalets Ejeform erstatte

min,	mit,	mine;
din,	dit,	dine;
sin,	sit,	sine.

Flertallets Ejeform erstatte:

vor,	vort,	vore;
jer,	(jert),	jere;
sin,	sit,	sine.

Istæden for sin, sit, sine om flere bruges mest deres; f. Ex. Bierne bruge deres Braad.

Det **paaavisende Stedord** den, det, i Ejf. dens, dets i

Flertallet, de, dem, deres erstatte 3die Persons Intetkjøn og Flertal. De øvrige paavisende Stedord ere: denne, dette, disse; hin, hint, hine; saadan, saadant, saadane; slig, sligt, slige; samme. Alle have de i Ejf. s.

Henførende Stedord ere der, alene brugelig i Nævn eformen, og som, der ogsaa bruges i Gjenstands- og Hensynsforhold.

Spørgende og henførende Stedord ere: hvo (hvem) om Personer, hvad om Ting og hvilken, hvilket, hvilke; samt hvordan, hvordan, hvordanne alene i Nævn eformen.

Til de paavisende og spørgende Stedord er hvis Ejeform i begge Tal.

Ubestemte Stedord ere især de biordagtige der og det, samt man alene som Subjekt, én (éns), nogen, hver, enhver, anden og samme. Ved der staar Udsagnsordet altid i Enkelttalet, om endog Subjektet bestemmes ved et Fler- tals Ord; f. Ex. der kommer mange.

Udsagnsord.

1) Handleform og Lideform.

De indvirkende Udsagnsord have en **H a n d l e f o r m** (Activum) og en **L i d e f o r m** (Passivum). De uvirkende Udsagnsord bruges i Lideformen kun upersonligt; f. Ex. der soves. Nogle Udsagnsord ere **l i d e f o r m e d e** (deponente) med handlende eller gjenvirkende Betydning; f. Ex. fattes, mindes, omgaaes, længes; slaas, skjendes, bides, kappes.

2) Maader, Tider og Tal.

I **H a n d l e f o r m e n** har Udsagnsordet tre Maader, den fremsættende (Indikativ), forestillende (Konjunktiv) og bydende (Imperativ); Navneformen (Infinitiv) er altid lig med den forestillende Maade; Tillægsformen dannes ved at føje —ende til Stammen, som altid er lig med den bydende Maades Enkelttal. Den fremsættende Maade har to Tidsformer, Nutidens og Datidens, de andre Maader have kun hver én Tidsform. Nu-

tiden dannes ved at føje -er til de Stammer, som ende paa en Medlyd eller paa én af de aabne Selvlyde i og u; f. Ex. bier; truer; og -r til de Stammer, som ende paa y, ø, ö, e, o, ä, a. Talformer havest kun i den fremsættende og bydende Maades Nutid, hvor den dog i daglig Tale næsten er gaaet af Brug, og i Enstavelses Datider, som have en lang Selvlyd og ende paa en Medlyd. Regelmæssig dannes Flertallet i fremsættende Nutid ved at bortkaste -r, i bydende Nutid ved at føje -er eller -r til Stammen ligesom i den fremsættende Maades Nutid i Enkelttalet, og i Datiden ved at tilføje -e.

I **Lideformen** adskilles ikke Tal; men den fremsættende Maade har to Tidsformer, Nutidens, som endes paa -es, hvor Handleformen har -er, og paa -s, og Datidens, som dannes ved at lægge -es eller -s til Handleformens Datid; de øvrige Maader og Navneformen have kun hver én Form, som er lig med den fremsættende Maades Nutid; Tillægsformen endes paa -et eller -t, ofte paa -en. Nutid og Datid i den fremsættende Maade og den lidende Tillægsform ere Udsagnsordets vigtigste Bestanddele.

3) Bøjningsmaader *).

Udsagnsordene kunne i Dansken henføres til 2 Bøjningsmaader (Konjugationer), af hvilke den ene er mere simpel og regelret, den anden mere kunstig og mindre regelret; enhver af disse kan igjen inddeles i flere Klasser efter Dannelsen af Datiden. Den første Bøjningsmaade, der danner Datiden paa -de eller -te og derfor altid er flerstavelse, har tre Underklasser; i den første er Datiden trestavelse og endes paa -ede; i den anden er Datiden tostavelse og ender paa -de (eller te); i den tredje ligesaa men med Omlyd. I den anden Bøjningsmaade er Datiden altid enstavelse og faar for det meste Omlyd. Efter Datidens og Tillægsformens Selvlyd inddeles Udsagnsordene efter denne Bøjningsmaade i 4 Underklasser; i den første Klasse er der ingen Omlyd; i den anden Omlyd i Datiden; i den tredje samme Omlyd i Datid og Tillægsform; i den fjerde forskjellige Omlyd i

*) Efter Mönsters danske Sproglære. Kbh. 1841.

Datid og Tillægsform. Følgende Oversigt viser den hele Ordning (System):

Første Bøjningsmaade.			
	Nutid.	Datid.	Tillægsform.
1 Kl.	klager	klagede	klaget
2 Kl.	brænder	brændte	brændt
3 Kl.	følger	fulgte	fulgt.
Anden Bøjningsmaade.			
1 Kl.	hugger	hug	hugget
2 Kl.	faar	fik	faaet
3 Kl.	strider	stred	stredet
4 Kl.	drikker	drak	drukken.

Anm. 1. I første Bøjningsmaade dannes den lidende Tillægsform ved at føje -et eller -t til Stammen; men i den anden endes den i Reglen paa -en, naar Navneformens Selvlyd forandres, men paa -t ligesom i første Bøjningsmaade, naar den beholdes eller Tillægsformen sammentrækkes; f. Ex. hjulpen, greben, nydt, bidt. De, som danne Tillægsformen paa -en, have ogsaa en anden sideordnet Tillægsform paa -t (istæden for n), der bruges som Intetkjøn og i Saumensætning med har og faar.

Anm. 2. Den handlende Tillægsform paa -ende har undertiden lidende Betydning; f. Ex. blæsende Instrumenter, mit iboende Hus, den afholdende Avktion, den kommende Dag.

Anm. 3. Af de lidende Udsagnsord forekommer sjelden en Tillægsform paa -edes; f. Ex. omgaaedes, det er lykkedes.

Anm. 4. I Udsagnsord, som have de flydende Medlyde l og r foran Endelsen, dannes den bydende Maade lig med Navneformen; f. Ex. samle dine Tanker, tumle, forandre, vandre (for mit Ansigt).

Anm. 5. Den bydende Maade mangler 1ste og 3die Person.

4) Bøjningsmønstre.

Handleform.

1ste Bøjningsmaade.		2den Bøjningsmaade.	
Fremsettende Maade.			
Nutid. Enkelttal.	jeg	} elsker	} tager
	du		
	han		

	Flertal.	vi I de	} elske	tage.
Datid.	Enkelttal.	jeg du han		
	Flertal.	vi I de	} elskede	toge.
Forestillende Maade.				
Nutid.	Enkelttal.	jeg du han	} elske	tage.
	Flertal.	vi I de		
Bydende Maade.				
Nutid.	Enkelttal.	2den Person	elsk	tag.
	Flertal.	2den Person	elsker	tager.
Afledsformer.				
	Navneform.		elske	tage.
	Tillægsform.		elskende	tagende.

Lideform.

Fremsættende Maade.

Nutid.	Enkelttal.	jeg du han	} elskes	tages.
	Flertal.	vi I de		
Datid.	Enkelttal.	jeg du han	} elskedes	toges.
	Flertal.	vi I de		

Forestillende og bydende Maade.

Nutid.	elskes	tages.
	Afledsformer.	
Navneform.	elskes	tages.
Tillægsform.	elsket	taget.

5) Sammensætninger.

Da Udsagnsordene kun have saa faa Bøjninger, bruges adskillige Hjælpeord for ved Sammensætninger at erstatte de manglende Former. De vigtigste Hjælpeord ere: skal, vil, har, er, faar og bliver.

Skal og **vil** i Nutiden forbundne med en Navneform betegne Fremtid (Futurum) eller Hensigt; skal med Bibegrebet af en Pligt og Nødvendighed hos Subjektet; vil betegner blot Fremtiden uden nogen Hensigt hos Subjektet, en Forudsigelse af hvad der vil hændes; f. Ex. jeg skal skrive, jeg vil gaa.

I Datiden (skulde og vilde) betegne de det eftertidige i Forhold til andre Tider; undertiden den forestillende Maades Nutid (se Konjunktiv).

Har og **er** forbundne med en lidende Tillægsform tjene i Nutiden til at udtrykke Förmnutiden (Perfectum) $\varnothing$: det, som tilhører Fortiden og er tilendebragt; f. Ex. Muhamed har kjendt det Ny Testamente; nu er den Sag afgjort; i Datiden (havde og var) til at udtrykke Förfremtiden (Plusqvamperfectum) $\varnothing$: det, som gik foran det forbigangne; f. Ex. da dette Slag var tabt, var alt tabt; han havde begyndt, da jeg kom. Har bruges ved indvirkende Udsagnsord; er ved nogle uvirkende Udsagnsord og ved alle lidende Udsagnsord. Ved nogle uvirkende Udsagnsord kunne baade har og er bruges med nogen Forandring i Betydningen; f. Ex. han har rejst meget, han er rejst; han har gaaet 3 Mil, han er gaaet ud; han har længe løbet forgjæves, han er løbet sin Vej. Har med en lidende Tillægsform betegner undertiden Förfremtiden; f. Ex. Naar jeg har læst, vil jeg lege.

Faar forenet med en lidende Tillægsform udtrykker Förfremtiden (Futurum exactum) $\varnothing$: det, som nu ikke er sket, men

som til en vis Tid vil være forbigaagent; f. Ex. naar han selv faar læst Bogen, vil han nok blive omstemt. Den samme Tidsbestemmelse kan ogsaa betegnes ved vil have og en lidende Tillægsform.

Har og **faar** forenes undertiden med en Navneform for at udtrykke en Forpligtelse; f. Ex. hvor meget har jeg at betale; jeg har noget at sige dem; du faar at sige mig.

Bliver bruges til at omskrive Lideformen (Passivum); f. Ex. jeg bliver elsket, jeg blev elsket, er bleven elsket osv.

Ved Sættningen er *bleven* (bygt), tænkes blot paa en indtraadt Begivenhed, men *ved er* (bygt) tænkes mere paa den ved denne Begivenhed bevirkede Tilstand.

Anm. 1. Naar den lidende Tillægsform sammensættes med *har* eller *faar*, saa endes den paa *t* og böjes ikke.

Anm. 2. Adskillige andre Udsagnsord bruges ogsaa som Hjælpeord. Saaledes udtrykkes den forestillende Maade ofte ved Hjælpeord; f. Ex. i Nutiden ved jeg *maa*, *kan*, *skal*, *vil*, *bör*, *tör*, *lad mig*, *gid jeg maa* (elske); i Datiden: jeg *maatte*, *kunde*, *skulde*, *vilde*, *burde*, *turde*, *gid jeg maatte* (elske); i Förnutiden: jeg *maa*, *kan*, *skal*, *vil*, *bör*, *tör* have (elsket), *lad mig have*, *gid jeg maa have* (elsket); i Fördatiden: jeg *maatte*, *kunde*, *skulde*, *vilde*, *burde*, *turde*, *gid jeg maatte have* (elsket).

6) Uregelmæssige Udsagnsord.

Nogle Udsagnsord kunne böjes efter to Klasser; f. Ex. kaldede og kaldte; taledede, talte; svarede, svarte; vækkede, vakte; klang, klingede; gjaldt, gjældte; skjalt, skjælvde; tav, tiede; brak, brækkede; frøs, fryste; køs, kyste; nøs, nyste; (bruden, brudt.) Andre böjes aldeles uregelmæssig; f. Ex. har (have), havde, haft; vil (ville), vilde, villet; dør (dø), døde, død; sker (ske), skete, sket; tör, torde, tordet (= vove); tör, turde, turdet (= have nødig); kan (kunne), kunde, kunnet; skal (skulle), skulde, skullet; er (ere), var, været; faar (faa), fik, faaet; gaar (gaa), gik, gaaet.

Smaaord.

Af de øvrige Ordklasser, som alle indbefattes under denne Benævnelse, have kun Biordene en Gradbøjning, som gjerne er lig Tillægsordenes; f. Ex. smukt, smukkere, smukkest; nogle ere uregelmæssige; f. Ex. tit, tiere, tiest; gjerne, hellere, helst; för, først. Om Artiklen (se Ordklasserne).

7) Orddannelse.

Alle Ord ere enten enkelte eller sammensatte. De enkelte ere fremdeles enten Stamord eller Afledsord. Orddannelsen indbefatter altsaa 1) Ordnes **Afledning** og 2) deres **Sammensætning**.

Naar en almindelig Tanke, f. Ex. en Nægtelse, Fraværelse, skal udtrykkes, modtager Stammen visse Forstavelser; f. Ex. **U**dyd, **V**anskabning, **S**amtykke, **a**ntage; men, naar et Ord skal overføres fra én Klasse til en anden, gjøres dette ved Endelser eller Omlyd; f. Ex. **Dommer**, **Læser**, **Handling**, **modig**, **voldsom**, **mørkladen**; sprænger (af sprang), sænker (sank), sætter (sad), lægger (laa), fører (fór), røger (røg), beder (bed); Biord paa **igen** afkortes sædvanlig; f. Ex. modig, stadig.

Sammensætningen kaldes blandet, naar dens sidste Del er fremkommen ved Afledning og i denne afledede Form ikke er brugelig; saaledes dannes Tillægsord; f. Ex. kort**armet**, selv**stændig**; og Navneord; f. Ex. Hush**holder**, Vertshush**holder**. Sammensætningen kaldes ren, naar to virkelig for sig bestaaende Ord forbindes til ét enten saaledes, at den første Del blot indeholder et Tillæg eller en Omstændighed ved den sidste, eller den første Del staar i et virkeligt Forhold til den sidste eller styres af denne; Exempler paa Tillægsforbindelser ere: Staldbygning, Stormand, Selvhersker, Medgang, blegrød, afsige; Forholdsforbindelsen kan ofte erstatte Mangelen paa Forholdsformer; f. Ex. Gjenstandsforhold: Husholdning, Aandedræt, Lovgiver; Hensynsforhold: Brudeklædning, Nærings-

sorg; Tilbehør og Omstændighedsforhold: Ølglas, Juledag, Kjoleflig, Ordbog, Snigmord; Eje forhold: Morbroder, Fodspor. Første Del af Sammensætningen kan undertiden forandres noget; f. Ex. ærgjerrig, Guds frygt, Præstegaard, Nattergal, Fruerhund, Løverdag, Fyrstendømme. Naar Forholdsord og Biord, som begynde med i, sammensættes med Navneord og Udsagnsord, bortfalder almindelig dette i i Sammensætningen; f. Ex. gjennembore, Modstand, gjentager, Stedfader. Mange af disse sammensatte Udsagnsord kunne ogsaa opløses, og Smaaordet sættes enestaaende bag efter (ødsle bort, hugge af); ofte forandres da Betydningen, saa at Sammensætningerne udtrykke den figurlige eller overførte Betydning, og Smaaordet adskilt fra Udsagnsordet den bogstavelige eller egentlige Betydning; f. Ex. indrykker, rykker ind; afstaar, staar af; oversætter, sætter over; overgaar, gaar over; udtrykker, trykker ud; igjenløser, løser igjen.

Retskrivningslære.

1) Grundregler for dansk Retskrivning.

Iblandt de forskjellige Maader, hvorpaa man har søgt at fremstille et Sprog for Öjet, er **Bogstavskriften** den simpleste, naturligste og fuldkomneste. Den bestaar i at udtrykke Sprogets enkelte Lyde, hver med sit Tegn, og at stille disse Tegn, som kaldes Bogstaver, ved Siden af hverandre, eftersom de enkelte Lyddele følge paa hverandre i Talen. Denne Kunsts rigtige Anvendelse er det, man kalder Retskrivning; og **dansk Retskrivning** er dens rigtige Anvendelse paa Modersmaalet.

Grundreglen for Retskrivning i Almindelighed er, at **hver enkelt Lyd i Sproget skal have et enkelt Tegn, hverken flere eller færre**; altsaa en enkelt Lyd maa ikke udtrykkés ved flere sammenstillede Tegn; f. Ex. å ved aa; ej heller en Forbindelse af flere Grundlyde ved ét Tegn; (ks ved x;) ej heller én og samme Lyd ved forskjellige Tegn; (å ved aa og o; æ ved æ og e; s ved s og c; j ved j og g;) ej heller forskjellige Lyde ved ét og samme Tegn; (ø og ö ved ö;) og endelig maa Længden og andre Biting ved Ordet ikke tilkjendegives ved de samme Tegn, som udtrykke Lydene (Bogstaver); f. Ex. Uhr for Ur. Men da Dansken alt længe har haft et Skriftsprog, kan sligt ikke opstilles som ufravigelig Grundregel for den danske Retskrivning, men man maa for at forstaa almindelig slutte sig til Tidsalderens Skrivebrug. Under- søge vi nu denne nøjere, saaledes som den viser sig hos de

nyere endnu ikke til Litteraturhistorien hjemfaldne Forfattere, de mest læste Blade og Tidsskrifter og overhovedet de Skribenter, som maa antages at staa midt i Tidsalderens litterære Udvikling: da ville vi finde, at det vel hos disse er den ledende Grundregel at udtrykke Lyden saa nær som muligt; men at der ofte afviges fra denne Regels strænge Fordringer for i Skriften tillige at udtrykke **Ordnes Oprindelse, Stavelsemaal og Overensstemmelse**. Dog maa Bogstaverne ikke af slige Hensyn stilles i en saadan Forbindelse, at den rigtige Udtale skjules.

Anm. 1. Naar det hedder, at man skal udtrykke Lyden saa nær som muligt, da er dette at forstaa saaledes, at man skal udtrykke den blandt dannede almindelige Udtale, men ikke i alle sine Afændringer og næsten umærkelige Finheder; saaledes gjør man i Skriften ingen Forskjel paa det haarde og bløde D, det høje og dunkle å osv.

Anm. 2. Ordnes Oprindelse kan være af en dobbelt Art, den indre og den ydre. Den indre, som findes indenfor Sproget selv, ligger enten i Sammensætning eller Bøjning eller Afledning, hvor man gjerne søger at beholde de enkelte Ords eller Stamformens eller Stamordets Bogstaver uforandrede, eller i det mindste at anvende Bogstaver, som ere overensstemmende med hine; den ydre findes især i Stam-sproget (Islandsken) og undertiden i Sidesproget (Svensken), eller andre (beslægtede) Sprog. Den indre Oprindelse maa foretrækkes for den ydre, den nærmere for den fjærnere, den visse for den uvisse. Det følger af sig selv, at den sikre Udtale maa foretrækkes for Oprindelsen, eller at Overgang, som er uregelmæssig i Tale, ogsaa maa blive det i Skrift; f. Ex. Datter, Døtre.

Anm. 3. Med Hensyn til Overensstemmelsen, da gjælder den Regel, at Ord af ens Beskaffenhed bør og skrives ens; saaledes er der Overensstemmelse imellen Stift og Skrift, drøfte og Løfte, Skaft og haft; ligeledes imellem Ordene fjendtlig, mundtlig, egentlig, offentlig, ugentlig; fremdeles ogsaa imellem Ordene Skipper (Skib), lytte (Lyd), hvitte (hvid), Mitte (midt), gotte (god). Derimod maa man vogte sig for at ville antage Overensstemmelse, hvor denne kun er indbildt, eller at ville fremtvinge en unaturlig Regelmæssighed i Sproget. Noget saadant sker dog hyppigt ved Brugen af det saakaldte

overensstemmende eller stumme e i Enden af Tillægsord og Udsagnsord for at tilkjendegive et Slags Bøjning, som ikke findes i Sproget, efter følgende Regler:

1) Tillægsord paa i, o, u, y, aa, erholde stumt e i de Bøjninger, hvor Tillægsord paa en Medlyd erholde tydeligt e;

2) Enstavelses-Udsagnsord paa i, o, u, y, aa, ø og de deraf sammensatte erholde stumt e, samt -er, -es med stumt e i de Tilfælde, hvor Flerstavelses-Udsagnsordene erholde tydeligt e, er, es;

3) Flertalet af de tre Datider jeg lo, jeg laa, jeg saa erholde stumt e.

Men 1) den Overensstemmelse, som saaledes tilvejebringes, er kun indbildt, da Ordene derved henføres til Klasser, hvortil de ikke høre, og udrives fra de Klasser, hvortil Sproget paa det tydeligste har henført dem; f. Ex. en bly Dreng, et bly Barn, bly Börn osv. er overensstemmende med en, et bange, ringe, de bange, ringe osv., men ikke med en god Dreng, et godt Barn, gode Börn osv.; ligeledes er jeg staa, vi staa, han staa! staa! at staa, jeg forstaa, vi forstaa, han forstaa! slaas! at forstaa ikke overensstemmende med jeg sidder, vi sidde, han sidde, sidder! at sidde, jeg kaldes, vi kaldes, han kaldes! rives! at kaldes; thi disse Former dannes forskjelligt efter Stammens forskjellige Endelser (se Sprog-læren);

2) skjules ogsaa den rigtige Udtale, da én Stavelse derved ofte bliver betegnet paa samme Maade som to; f. Ex. i de Udsagnsord paa i og u, der i Nutidens Enkelttal og bydende Flertal tilføje -er, og i dem paa e, o, aa, y, ø, der i Nutidens Enkelttal og bydende Flertal blot tilføje r; som jeg befrier, truer, befrier! truer! skyr, dør, og jeg ser, tror, gaar, ser! tror! gaar! skyr! dør! ligeledes i saadane Ord som at si og at svie, at du og at kue, at du og en Due, den snu og at faa Snue, gaar og gaet osv.

Anm. 4. Man har ogsaa opstillet det som en Grundregel at tage Hensyn til Tydelighed, saaledes at Skriften bliver lige saa tydelig eller, om muligt, endnu tydeligere end Talen; men forsaavidt dette ikke følger af de almindelige Regler; f. Ex. i hvor og vor, ere og ære: kan man ikke tage Hensyn dertil, men maa skrive det éns, som lyder éns.

2) Bogstavrækken.

Vi have tvende **Bogstavrækker**, den saakaldte **latinske** og den saakaldte **danske eller gothiske**, der dog begge svare, Bogstav for Bogstav, til hinanden og i Grunden kun udgjøre én og samme, (den latinske,) der ved Omstændighederne er opløst i to. Det er derfor i sig selv ligegyldigt, hvilken af begge vi bruge; og mer end én behøve vi ikke. Den latinske Bogstavrække er den oprindeligste, simpleste og smagfuldeste, den er hurtig at skrive og i sin skrevne Form meget lig den trykte; de store og smaa Bogstaver ligne hinanden mere end i den gothiske; den er desuden udbredt saa godt som over den hele Jord, medens de andre Folk saa nær som Tyskerne, fra hvem vi have faaet dem, have afskaffet de gothiske Bogstaver; det synes derfor at der er størst Grund til at bruge de latinske Bogstaver.

Baade i den latinske og gothiske Bogstavrække kunne Bogstaverne være store og smaa. De **store** (litteræ majusculæ) **og smaa Bogstaver** (litteræ minusculæ) ere i det væsentlige de samme Træk, altsaa samme Tegn for samme Lyde. Det er vedtaget i Dansken blot at bruge de store Bogstaver i Begyndelsen af Ord og at skrive med store Begyndelsesbogstaver:

1) Det første Ord af en ny Mening; altsaa efter en Punkt, Spøragsmaalstegn og Udraabstegn, naar de slutte Sammenhængen;

2) Egennavne og Fællesnavne;

3) Stedordet I, samt De, Dem, Deres brugt for anden Person; i Brevstil ogsaa Du, Eder samt Ejestedordene for anden Person;

4) Undertiden ogsaa andre Ord, som den skrivende saaledes vil udmærke; f. Ex. mit Ja er lige saa godt som dit Nej.

Anm. At udmærke Navneordene med store Begyndelsesbogstaver er, som overflødig, afskaffet tilligemed de gothiske Bogstaver hos alle Folk, som bruge latinsk Skrift, undtagen hos Danske og Tyske.

3) Selvlydenes Betegnelse.

a) Æ-Lyden.

Æ-Lyden betegnes ved æ, naar den er lang, ved e, naar den er kort; f. Ex. ær, er; Hær, Hest; læse, Vej; Væg, Herred; Knæ, let; sær, Pen.

Undtag:

Æ-Lyden tegnes altid ved æ, naar Stammen efter sin Oprindelse indeholder a eller aa, eller én af disse Lyde fremkommer ved Afledning eller Bøjning; f. Ex. Ærme af Arm, behændig af Haand, fænge af fange, gætte af Gaade, Stæmpel af Stampe, tænke af Tanke, Mænd, Gæs, Fædre, Tæer, lægger, vækker, sætter, tæller;

derimod betegnes Æ-Lyden ved e, naar Stammen indeholder et kort e eller i, uagtet Lyden ved Afledning eller Bøjning er bleven lang; f. Ex. ere af er, Steder af Sted, (Stæder af Stad,) Verk formedelst virke, den og det formedelst de.

Anm. Stavelserne æg og æv skrives altid med æ; f. Ex. Hævn, Ævre forskjelligt fra jeg, Levnet, levret. For Overensstemmelsens Skyld skriver man Gæk, kæk, væk ligesom Smæk, Bæk, Sæk; Sværd, Værd som Færd; Ært, Stjært, Vært som Snært;

Stavelserne æj og æm skrives altid med e; f. Ex. ej, nej, Vej, frem, bekvem, forneme; undtagen hvor æm kommer umiddelbart af am; f. Ex. skæmme af Skam; i Ordet Em (Dunst) høres e-Lyden foran m.

b) Å-Lyden

betegnes ved aa, naar den er lang, men ved o, naar den er kort; f. Ex. Vaar, vor; Aag, Od; Draabe, Hoffet; Vaaben, komme.

Undtag:

Å-Lyden betegnes altid ved aa, naar Stammen efter sin Oprindelse indeholder a eller æ, eller én af disse Lyde fremkommer ved Bøjning eller Afledning; f. Ex. traadte af træder, saalgte af sælger, haard formedelst hårde, Taande formedelst tænde, Aadsel formedelst æde;

derimod betegnes $\bar{A}$ -Lyden ved o i Old, Vold, Vox, vox og overhovedet de Ord, hvor $\bar{A}$ -Lyden kommer foran ld, rg og lign; f. Ex. Troid, Skjold, hold, Told, Sorg, Borg osv.; ligeledes betegnes $\bar{A}$ -Lyden ved o, naar Stammen som kort var betegnet med o eller efter sin Oprindelse eller Slægtskab indeholder o, u, i, y, ø, ö; f. Ex. Sproget af Sprog, fore af for, vore af vor, kold formedelst Kulde, orke formedelst ørkesløs, tilforn af för, Soldat af Sold, (men Saald af sælde), Krog (krøge).

Anm. 1. Den dobbelte Betegnelse af $\bar{A}$ - og $\bar{E}$ -Lyden grunder sig paa Sprogets Oprindelse af Stamsproget. I dette betegnedes Lyden $\bar{E}$ altid ved E og Lyden $\bar{A}$, altid ved O; f. Ex. bera, bære; borit, baaret; men $\bar{E}$ og $\bar{A}$ tilkjendegive der et Slags Tvelyde, der udtales næsten som aj, aw; f. Ex. nära (nære), og hárit (Haaret) lyde næsten som najra, hawrit. Da nu Sproget i det 12te Aarhundrede baade i Danmark og Sverrig tabte alle Tvelyde, saa erholdt æ og á samme Lyd som é og ò, men da Skrivningen ikke forandredes tillige med Udtalen, saa fik man dobbelte Betegnelser for disse tvende Lyde, og begyndte naturligvis snart at forblande disse dobbelte Betegnelser (e med æ, o med å), efter at deres naturlige Grund, den forskjellige Udtale, var forsvunden. Lydene é og ó findes derimod ikke i Stamsproget, men i deres Sted atter to Tvelyde, der skrives ei, ó og for os, som ikke have dem, kunne beskrives at lyde omtrent som ej og ow. Ved Sprogets Overgang til nuværende Dansk forsvandt ogsaa disse Tvelyde og antog Lyden af nuværende (dunkelt) é og ó; f. Ex. bein, Ben, sól, Sol; man fandt ingen andre Bogstaver at betegne disse ny opkomne Selvlyde med end e og o, og saaledes erholdt da disse Bogstaver en dobbelt Betydning, den oprindelige som æ, å og den senere som é, ó. I ældre Dansk findes en Stræben efter at ombytte dem med æ og å, hvor de have denne Lyd, men denne blev fortrængt af tysk Brug, hvorved der i disse Tegns Brug opstod stor Forvirring; saaledes har man den Urimelighed at der, det udtates som nær, Dræt, men skrives som ser, set, hvilket nu næppe kan ændres. Man maa derfor lære adskillige Ord, som her, bedre, tjener, hæftig, Præst, tæt ved Øvelse og betragte dem som Stamord; det samme er for den, som ikke kan Islandsk, Tilfælde med flere Ord, hvis Retskrivning grunder sig paa ovennævnte ydre Oprindelse; f. Ex. Hjørne, Stjerne, Sæng, Hjælm, Alvaar o. fl.

Anm. 2. Fra det 14de Aarhundrede begyndte man at betegne å-Lyden ved aa, hvilket maaske er foranlediget derved, at man tidligere havde udtrykt denne Lyd ved at fordoble Tværstrægen paa den Rune, hvormed man betegnede a; men endnu Kristian den 4de skrev i Almindelighed a for aa. Å er en Figur, som fra Tyskland blev indført i danske Haandskrifter i Sprogets 2den Periode; fra Danmark kom den til Sverrig og blev der almindelig efter Unionens Ophør; 1743 foreslog Højsgaard dens Gjenindførelse i Danmark; men den var næppe almindelig bekendt her, før den blev det ved Rask.

c) De øvrige Selvlyde.

For disse gjælder den Regel: skriv altid den Selvlyd, som høres; dog pleje ø og ö at udtrykkes ved samme Tegn. Undertiden ligger Lyden ligesom imellem tvende nærgrænds-ende; f. Ex. imellem æ og e, e og i, å og o, o og u, ø og y. I saadanne Tilfælde maa man sammenligne de tvivlsome Lyde med andre, hvis Udtale er tydelig og bekjendt; saaledes sammenlignes mere med være; ved, Smed med Spid, til, Ting; hvor, ifjor, more med vor, naar, Taare; onde, Bonden, Mosset med unde, Bunden, bunden, Blusset; Bytte, Rygte med Bøtte, røgte; enkelte Tilfælde maa afgjøres ved at tage Hensyn til Oprindelsen; f. Ex. gjerrig, vil, bullen (Byld), Kys, Støtte (Stød), Skytte (skydc), Kløgt (klog), frussen (fryse), Kunst (kunne), o. fl.

4) Medlydenes Betegnelse.

Hovedreglen er, at disse skulle betegnes efter Lyden ved de tilsvarende Tegn.

a) Haarde og bløde Medlyde.

Disse maa betegnes efter Udtalen; f. Ex. Haab, op; Slags, Verks; tyg, tyk; begge, Bække; redde, rette; sagde, sagte; lagde, lagte; gjorde, gjorte; undertiden ere b og g saa stærklydende, at de vanskelig kunne skjelnes fra de tilsvarende p

og k; f. Ex. tabt, skabt; knapt, skarpt; Tabs, Ribs, Dybs, Haabs, Kræbs; Taps, Raps, Tops, Torps; stygge, Vagt, trygge, hugge, bygge; Stykke, vakt, trykke, plukke, Stykke; i saadane Tilfælde maa man tage Hensyn til Oprindelsen; f. Ex. næbbs af Næb, næppe af knap, Vagt af vaage, vakt af vække; undertiden agte paa andre Former af Ordene, hvor Lyden viser sig tydeligere; f. Ex. Lugt, Lugten, lukt, lukker.

Ved Afledning gaa de bløde b, d, g ofte regelmæssig over til de tilsvarende haarde p, t, k; og ligeledes det bløde v, saavel ved Bøjning som Afledning, foran t over til f. I alle disse Tilfælde forkortes en lang Selvlyd; f. Ex. Hob, hyppig; Skib, Skipper; Vid, vittig; god, gotte; svag, svække; stiv, stift; have, haft; skrive, Skrift; rive, Rift; give, giftig; drive, Drift.

Den bløde K- og G-Lyd betegnes ved kj og gj foran a, å, o, u, e; f. Ex. gjaldt, Skjold, Gjord, skjule, Gjød, foran i og y indskydes aldrig noget j; foran æ, ø, ö indskydes j, naar Roden ellers i Dansken har j; f. Ex. gjöre, gjælde, skjælve.

b) Samme Lyd betegnes ved flere Tegn.

K-Lyden

betegnes ved K ikke ved C eller Q; altsaa Kanon, Akcise, Karakter, Kanceli, bekvem, Kvinde, Kvast, Kvarter; ks betegnes ved x, naar s hører med til Stammen og ikke er kommen til ved Bøjning, med mindre denne er fordunklet; f. Ex. Marks, Bæks; Oxe, strax, Lax, Sax.

J-Lyden

betegnes med j baade foran og efter en Selvlyd; f. Ex. ja, Mjød, Hjærte, stjæler; Vejr, Sejr, Møje, føje, Öje, arbejde; i nogle Ord ved g; f. Ex. jeg, Egn, regne, Dögn, Brægne, Degn; men dette er som oftest kun Tilfælde med Stavelserne ej, æj, öj, hvor endnu et n eller l kommer efter i samme Stavelse; f. Ex. Hegn, Egn, Negl, Tegl. Denne Lyd bör ikke betegnes ved i og er let at skjelve fra I-Lyden; f. Ex. Iagt-tager, Jagt; ialt, gjaldt; Stierne, Stjerne; færøisk, Trøje; Ruin, huje; overtroisk, Oktroj.

V-Lyden

betegnes ved **v** baade foran og efter en Selvlyd; f. Ex. Varme, Vrede, Liv, Ævne, Gavn, Havre, tavs, Evropa, grov, flov, Plov, Lov, Tov, Lav, Have, tav; den skjelnes let fra u; f. Ex. uagt-som, Vagt; Tuer, tvær; suede, svede; Aleuter, Levnet; men det bløde **v** betegnes undertiden fejlagtig med u.

S-Lyden

betegnes ved **s**; f. Ex. save, hæs, Prins, Provins, Lanse, Duo des; i Begyndelsen og Mitten af mange Ord af fremmed Oprindelse betegnes den (for at tilkjendegive Oprindelsen) ved **C**; f. Ex. Cirkel, Centrum, Ceremoni, Princip, Discippel; men **z** bør ikke bruges i Dansken; altsaa Sefyr, sirlig, Sone.

c) Medlydenes Fordobling.

En Medlyd skrives dobbelt, hvor den høres dobbelt. En Medlyd, som slutter en kort betonet Stavelse, høres og skrives døbbelt foran en Medlyd; f. Ex. alle, Kamme, oppe, Straffe; dog fordobels **h**, **j** og **v** ikke. Rigtigheden af denne Medlydsfordobling føles bedst ved at sammenligne saadane Ord som Pote og Potte, Huler og Huller, Fader og Fadder, læger og lægger, vise og visse, spile og spille, hele og kriminelle, Kavteler og Hoteller, Gramátiker og Gramatikker osv. I de Tilfælde, hvor Selvlyden bortfalder, som den fordoblede Medlyd skulde falde over paa for at udtales dobbelt, dér bortfalder ogsaa Fordoblingen, og Medlyden skrives enkelt, være sig i Enden af Ordene eller foran en Medlyd; f. Ex. Vid, lig! Kamre, gamle, fordoble, sikre, ofre, Døtre, stikle, bitre, lutre. Ejeformen af fremmede Egennavne paa **-us** og **-es** skrives sædvanlig **us's**, **es's**; f. Ex. Kroisos's, Moses's.

I sammensatte Ord skrives i Almindelighed hver Del, som den skrives særskilt; f. Ex. iagttagelse, ialt, Landsby, Godthaab, Frugtræ, alene, tilfredsstille; undertiden kunne nogle Lyde ved Sættningen opsluges eller gaa over til beslægtede (assimileres); da har man i Skriften at rette sig efter Udtalen;

f. Ex. Handske, Læsø, Jylland, Naskov, Sjælland, Laalland (laag, lavt, Land).

d) Medlyde som skrives uden at høres
i Udtalen.

Da Medlydene aldrig betegne nogen egentlig Lyd, men kun Afdelinger eller Grændser for Lydene, saa kan man uden at skjule den rigtige Udtale anbringe en Medlyd, som i Følge Forbindelsen ikke kan lyde. Paa denne Maade bruges dog kun *d* og *h* som et etymologisk Mærke paa Stamformen eller Stamordet.

D

beholdes foran *s*, *sk*, *st*, *t*, naar det oprindeligt hører med til Stammen i Dansk; f. Ex. hedt, hvidt, beredt, Handske (af Haand), Skridt (af skride), Brædt (af Bræde), vidst (af vide); men intet *d* bør indskydes, naar det ikke hører med til den danske Stamme; f. Ex. kysk, Søkende, hviske, vaske, granske, Sans, Dans, Lanse, Provins, skilt (af skiller, men spildt af spilder), vant (af vænner, men vandt af vinder), vent (af venter), hent (af henter, men vendt af vender).

Naar en Medlyd, navnlig *r*, *l*, *n* kommer imellem Selvlyden og *d*, høres *d* mindre tydelig; for at vide hvor det skal skrives og hvor det skal udelades, har man at agte paa Oprindelsen og Ordets Form, naar en Selvlyd følger efter; f. Ex. kan (kunne), Vand (Vande), vend (vende), værd (værdig), vær (være).

H

beholdes foran *v* og *j* i Begyndelsen af Ordene, hvor det findes i Stamsproget og udtales i den jyske Sprogart; f. Ex. Hval, Hværv, hver, Hvid, hvor, Hjald, Hjærte, ihjel, Hjort, Hjul, Hjørne, hvo, hvem, hvad, hvis, hvi, hvilken, hver, hverken, hvor, Hvalp, hvas, Hvede, Hvepse, Hverv, hverve, erhverve, hvælv, hvæse, hvid, hvile, hvine, Hvirvel, hviske, hvisle. Desuden anbringes det i mange fremmede Ord som et etymologisk Mærke efter *t* og *r* i Begyndelsen og Mitten af Ordet; f. Ex.

Theolog, Atheist, Arithmetik, Rhythmus, Myrrha; men ikke i indenlandske Ord undtagen i Ordet thi.

5) Tonetegn.

I Almindelighed behøver man ikke i Dansken at betegne Stavelsemaalet og Betoningen, da disse maa forudsættes bekendte hos enhver Læser. Til i enkelte Tilfælde at betegne Betoningen har man det brede (^) og det skarpe Tonetegn (´), af hvilke man dog sjælden bruger andet end det sidste; dette kan man og give en forandret Stilling (˘), naar det staar over det aabne ò og è. Undertiden kunne disse Tonetegn med Fordeel bruges, naar to forskjellige Ord have samme Grundlyde; i saa Fald plejer man kun at tonetegne ét af dem; bred Betoning betegnes da ved det brede, skarp Betoning ved det skarpe Tonetegn. De Ord, som af nævnte Grund i visse Forbindelser for Tydeligheds Skyld kunne have Tonetegn, ere: dels nogle danske Ord, naar de ved Betoningen adskilles fra andre toneløse Ord, eller de ved langt Stavelsemaal adskilles fra andre Ord, der vel have samme Betoning men kort Stavelsemaal; dels nogle fremmede Ord, som ved de betonedede Endelser e, et, en, er, el, es, ens ere adskilte fra danske Ord, der regelmæssig have de samme toneløse Endelser; de vigtigste ere: én, ét (Talord), dé (Stedord), dén (Stedord), dér (Biord), véd (Udsagnsord), Rós (Berømmelse), fór (rejste), de føre, síd (Tillægsord), líg (Tillægsord), vis, vist (af vise), yste (af vise), Forvisning, vár, en Brúd, Dúg, dú, kyste (af kyse), nys (af nyse), Fyr, at faa, lét; Forstavelsen for i nogle Ord, hvor den har Tonen: Förfald, Förlægger, förnem, Förlæder, Förrer, Förskærer, Förlag, Försætter, Förmænd, Förmænd; Idé, Allé, Armé, Kornét, Korsét, Ballét, Kvartér, Manér, levér! Planét, Duét, gemén, Duél, Poténs, levére, klarére o. fl.

Naar man af én eller anden Grund vil betegne Stavelsemaalet, da kan man betegne en lang (-) og en kort Stavelse (˘) ved at sætte et Mærke over Selvlyden; f. Ex. Empedökles, Mōde.

Anm. 1. Stavelsens Længde har man søgt at betegne ved understøttende h, understøttende e og Medlyds-Fordobling efter følgende Regler:

- a) Stunt h bruges i Udraabsord, som aa! i! samt i Ord som Læn, Red, Sal; (men dette er overflødig, og bruges i Almindelighed nu kun i Ordet Uhr).
- b) Understøttende e findes:
  - 1) overalt i Enstavelses-Udsagnsord paa e;
  - 2) i Navneord, naar de ere Enstavelsesord, der ende paa en Selvlyd; naar de ere Flerstavelsesord, der ende paa en betonet Selvlyd især i; og i Ejeformen af alle oprindelig danske Ord der ende paa en Selvlyd;
  - 3) efter a, o, ø i Stavelser, der ende paa en Medlyd; dog i Almindelighed kun foran et haardt eller flydende Bogstav og foran b, v, d, g kun i enkelte Tilfælde for at undgaa Forvexling.
- c) Medlyds-Fordobling anvendes paa e, i, u i Almindelighed kun foran et haardt eller flydende Bogstav og foran b, v, d, g kun i enkelte Tilfælde for at forebygge Forvexling.

Men ligesom man i Dansken aldrig bør bruge stumme Selviyde, saaledes er en sliig Fordobling saavel som Understøttelse at forkaste; thi

1) foraarsager den stor Uoverensstemmelse; først undtages fremmede Ord; f. Ex. System, Papir, Natur, Matador; men fra denne Undtagelse undtages igjen Karakter, Kanel, Stil, Vin, Kur; dernæst undtages nogle indenlandske Ord: min, din, sin, Hjul, Skjul, Urt, stor, Spor; endelig undtages de Tilfælde, hvor Selvlyden formedelst Endetillæg efter den almindelige Stavebrug kommer til at slutte Stavelser; f. Ex. Benet, Skrinet, Huset, de fore; men herfra undtages igjen Roning og Syning. Herved blive selvsamme Lyde ikke blot i analoge men i selvsamme Ord skrevne forskjellig; f. Ex. Trosbekjendelse, Matros; Bysbarn, lys; Jomfrus, Riges; en Sagas, et Riges; Sten, Stene; Ben, Bene osv.;

2) den skjuler Udtalen, da man ikke kan skjelne hvad der er én og hvad der er to Stavelser; f. Ex. Ler, Leer; Ro, Roe; Ros, Roer; et Vridtbor, en Eneboer; Røveri, Materie; Geografi, Historie; en Ten, Sneen; jeg ser, en Seer; jeg ler, en Leer; en Bi, at bie; en Gru, at grue; en Bro, en Due; en Ble, Bleer; en Le, Leer; en Bro, Broen, Broer; en By, Byen, Byer osv.

Anm. 2. P. Syv var den første, som foreslog „at sætte et tegn over dend vokal, som skulde holdes længe paa“; men man

vedblev efter Erik Pontoppidans Exempel at bruge Vokalfordobling og understøttende e. Højsgaard foreslog et kunstigt Tonetegningssystem. Dette blev fuldstændigere udviklet af Rask, som brugte forannævnte Tonetegn; disse ere her brugte overensstemmende med det i Madvigs latinske Grammatik udviklede simple og naturligere Skema (se foran S. 8).

6) Skilletegn.

a) Stavelser.

Naar man vil afdele Ordene i Stavelser; f. Ex. ved Ordenes Deling i Enden af en Linie: bruges **Bindetegnet** (-). Denne Deling bestemmes alene efter Udtalen; f. Ex. Vand-rende og Van-drende; sammensatte og afledte Ord deles, ligesom de ere sammensatte; f. Ex. Kop-ar, Ven-inde; en Medlyd imellem to Selvlyde regnes i Almindelighed helst til den første; f. Ex. Nøg-el, Sad-el, Öj-e; (men efter den almindelige Stavemaade regnes Medlyden til den sidste Selvlyd, naar den ikke er j eller x.)

b) Sammensætning og Sammenstilling.

To eller flere Ord, som ere sammenstillede til ét Ord, skulle ogsaa skrives ud i ét; f. Ex. Altertavle, Skrivetøj, iværksætte; men imellem lange og dobbelte Sammensætninger skrives Bindetegnet; f. Ex. Guld-Dameuhr, filosofisk-juridisk Under-søgelse, Kvæg-, Heste- og Krammarked.

To eller flere Ord, som ere sammenstillede for at udtrykke et enkelt Begreb eller Begrebsforhold uden at sammensættes, skulle ikke sammenskrives. Opholdet imellem forskellige Ord betegnes i Skrift ved et lille Mellemrum imellem Ordene. For at bestemme, hvad der er Sammensætning og hvad der er Sammenstilling, maa man tage Hensyn til Betoning, Bøjning og Ordenes Begreb; f. Ex. Betoningen viser næsten altid, hvor Navneord, Tillægsord, Tillægsformer og Udsagnsord skulle skrives i ét; f. Ex. en Rigsbankdaler, daarekistegal, iøjnefaldende; Bøjningen viser, at man skal skrive hvo som

helst (hvad som helst) og halvanden (halvandet); selv femte maa ikke sammenskrives, da det ikke udtrykker noget enkelt Begreb; ligeledes afhænger det af Ordenes Begreb, hvor man skal skrive overalt, engang, saasart, og hvor man skal skrive over alt, én Gang, saa snart.

Naar Forholdsord sættes foran Navneord og Tillægsord for at erstatte manglende Biord, bør saadane adverbielle (biordagtige) Udtryk ikke sammenskrives; f. Ex. i Stand, ved Magt, i Øvrigt, med mindre, i Live, i Tide, til Bords, i Aar, i Dag; derimod sammenskrives slige Udtryk, naar Hovedordet taber sin sædvanlige Betydning og Brug, som det har udenfor Sætningsætning; f. Ex. underhaanden, overhovedet, itu, især, istæden; ligesaa naar Hovedordet aldeles ikke bruges som selvstændigt Ord; f. Ex. igjen, iflæng, ifjor, ihjel; ej heller bør Ordene adskilles, naar de ere korte og forbindes saa hyppig, at man ligesom har glemt, at de egentlig ere to Ord; f. Ex. ligesom, ligesaa, ogsaa.

Forholdsord og Bindeord, som ere dannede ved Sammenstilling, skrives ligeledes ud i ét, naar den sidste Del er ubekjendt eller forældet, og gaaet ud af sin oprindelige Ordklasse; f. Ex. igjennem, iblandt, imod, formedelst, fordi, omendskjønt; ogsaa naar de bestaa af Smaaord og ere dannede derved, at sidste Del af Sætningsætningen er bortfalden; f. Ex. saalænge (som), saasart (som); derimod i Forhold til, med Hensyn til, i Følge, i Fald.

c) De større Opholde i Talen

betegnes ved Sætningstegnet, Ledtegnet, Delingstegnet og Slutningstegnet.

Sætningstegnet (Komma [,])

anbringes 1) imellem to sammenhørende Sætninger, om endog den ene ikke er fuldstændig; dog kan en ufuldstændig Sætning tilføjes ved og, men og lign. uden Komma; 2) foran og efter en Apposition (Samstilling); med mindre de samstillede Ord ere at betragte som ét Begreb; 3) foran og efter et Indskud; 4) imellem sideordnede (koordinerede) Ord, der staa ved Siden

af hinanden uden Bindeord; dog forbindes det sidste sædvanlig med det næst sidste ved og, eller og lignende uden Bindeord, med mindre det er flere sideordnede Tillægsord, hvoraf det sidste med det Navneord, hvortil det svarer, danner ét Begreb; f. Ex. den tapre, navnkundige, sejrerrige franske Hær.

Ledtegnet (Semikolon [;])

bruges 1) imellem de forskjellige Led af Forsætningen og Eftersætningen, især naar disse have flere ved Sætningstegnet adskilte Dele; 2) naar et Led tilføjes, som begrundes, indskrænkes eller udvider den foregaaende Tanke; anvender den paa enkelte Tilfælde, oplyser den ved Exempler, eller udtrykker en Mod-sætning; 3) overhovedet imellem saadanne Led eller Dele af Talen, som ere saa løst forbundne, at Sætningstegnet vilde være for lidet; f. Ex. han foreslog de Anstalter, som bleve gjorte; han svarede kjækt, da man opfordrede Byen til Overgivelse; han sparede hverken Liv eller Formue men stred som en Helt.

Delingstegnet (Kolon [:])

bruges 1) til at adskille Forsætningen fra Eftersætningen, især naar enhver af dem bestaar af flere Led; dog bruges ogsaa (—) dertil; 2) foran en Opregnelser og Anførelser; bestaar denne af en ny og vidtløftig Sammenhæng, skrives et stort Begyndelses-bogstav efter Delingstegnet.

Slutningstegnet (Punktum [.])

bruges, naar Meningen er til Ende. Det samme Tegn bruges ogsaa som Forkortelsestegn, hvorefter man endnu kan anbringe et Skilletegn, dog ikke lettelig (:).

De øvrige 6 Skilletegn,

som tjene til at tilkjendegive Sætningens Natur, kunne kaldes **Foredragstegn**. Spørgsmaalstegn (?) og Udraabstegn (!) bruges, det første, naar et Spørgsmaal, det sidste, naar et Udraab er til Ende. Dersom Meningen er til Ende, anbringes intet Slutningstegn men stort Begyndelsesbogstav efter disse. Indskudstegnet ( ) betegner et Indskud, ofte et enkelt Ord, som kunde være borte uden at forstyrre Meningen.

Anførelsestegnet („“) anbringes foran og efter det, man anfører som en andens egne Ord. Ved Tankestregen (—) gjøres Læseren opmærksom paa noget vigtigt eller uventet. Afbrydelsestegnet (... eller —) viser, at noget er udeladt.

Anm. Der gives adskillige Mærker og Forkortelser; til de første høre Afkortelsestegn (Apostrof [']), Forklaringstegn (∴), Kvadrattegn (□), Dødstegn (†) og Paragraftegn (§); af de sidste ere vore Taltegn (en indisk Opfindelse) de vigtigste.

Tillæg.

1) Fremmede Ord.

Naar fremmede Ord have antaget dansk Udtale og Bøjning og de i Henseende til Afledning og Sammensætning behandles som andre danske Ord, hvormed de maa anses for at være overensstemmende, betragtes de i ét og alt som danske, og skrives altsaa efter den danske Udtale, som de have faaet; f. Ex. Biskop, Skole, Kasse, Krønike, Manøver, Møbel, Butik, Residens. Men saalænge fremmede Ord vedblive at være fremmede, maa de skrives paa samme Maade som i det Sprog, hvorfra de maa antages at være komne til os; f. Ex. Bataillon, Etage, partout, jaloux, Vaudeville. Dog betegnes det græske Ki (latinsk Ch) og det latinske C foran a, o, u, foran en Medlyd og i Enden af et Ord, hvor det i Latinen har K-Lyden, ved K; f. Ex. Karakter, Ekko, Epoke; det græske Fi (latinske Ph) betegnes ved F; f. Ex. Elefant, Fysik, Profet; i Overensstemmelse hermed skriver man og Salme, kattekisere og lign.

Ogsaa forandres Ordene ofte i Enden, især for at kunne modtage dansk Bøjning; f. Ex. det latinske us, a, um (gr. os, a, on) bortkastes ofte ligesom det franske stumme e i Enden af et Ord; f. Ex. Gramatik, Proces, rar; da forvandles det latinske t ligesom den franske Slutningsendelse ce til s efter en Medlyd, men til ts efter en Selvlyd; f. Ex. Audiens, Allians, Differens; Horats, Fundats, Justits; i Mitten af Ordet plejer man at beholde t, hvilket altsaa maa læses snart som ts; f. Ex. Nation, Motion; snart som s; f. Ex. Direktion, Aktion. I nogle Tilfælde have vi dog ds efter en Selvlyd; f. Ex. Plads, Palads,

Buskads, spadsere. I Ord, som ligefrem ere optagne af det tyske Sprog eller ere fælles for begge Sprog, svarer äu og eu til öj; f. Ex. Söjle, Präjsen; au til aav eller ov; f. Ex. flov eller flaaav; stumt h, understøttende e og Selvlydsfordobling falder bort; f. Ex. Aner, gedigen, Stat; ch til k eller g, chs til ks, cht til gt; f. Ex. sikker, Magt, Voks, Pagt; v til F; f. Ex. Folk; sch til sk, skj og foran Medlyde til s; f. Ex. Skalk, Skjelm, Sne; tsch til sk; f. Ex. tysk (deutsch), Pisk (Peitsche), klaske (klatschen).

Overhovedet bruges en stor Del fremmede Ord, som vel efterhaanden have antaget dansk Udtale og Bøjning, men dog staa i Sproget som enkelte og afbrudte uden nogen synlig Oprindelse og uden Afledsord eller dog kun med faa og altsaa maa fremdeles betragtes som fremmede; f. Ex. Löjtnant (Lieutenant), Kaptejn (Capitain); hvorvidt saadanne Ord skulle skrives efter den danske Udtale, maa i mange Tilfælde betragtes som en Smagssag. De franske Ord ere de, som i denne Henseende foraarsage den störste Vanskelighed; med Hensyn til Udtalen af dem ere følgende Overgangslove de vigtigste: ai gaar over til æ; f. Ex. militær, prækær; eu til ø; f. Ex. Direktør, Traktør; oi til o; f. Ex. Kontor, ou til u; f. Ex. Butik, Guvernør; u til y, ofte til u; f. Ex. Uniform; au og eau til aa; f. Ex. Byraa (Bureau), Saavegarde; qv i Begyndelsen af Ordet til kv; f. Ex. Kvalitet; i Slutningen til k; f. Ex. Butik, Paryk; gu til g; f. Ex. Geridon; ch til sk (eller sj); f. Ex. Skæf (Chef), Marskandiser, Marskalk, skikanere; det bløde l (il, ille) til lj (eller llie); f. Ex. Talje eller Tallie, Detalj eller Detallie; gn til nj (eller nnie); f. Ex. Kastanje eller Kastannie, Spanien eller Spanien, en Kampanje.

Anm. 1. Forfædrene brugte at behandle fremmede Ord, som optoges i Sproget, som danske; men fra 1760 begyndte man at indføre den Skik at skrive fremmede Ord paa fremmed Vis. N. M. Petersen har i sin danske Orddannelseslære 1826 nærmere undersøgt dette Æmne og opstillet Regler for, naar fremmede Ord kunne betragtes som optagne i Sproget.

Anm. 2. Egennavne. Steders, Folkeslags og Personers Navne, som have faaet dansk Udtale, beholde i Skrift den Form,

hvorunder de ere almindelig bekjendte; f. Ex. Sverrig, Frankrig, Brunsvig, Paris, Pröjsen, Moses, Telemak, Athenen; derimod maa Egennavne, som ved Omklædning kunne blive ukjendelige, helst skrives efter den Bogstaveringsmaade, de Folk og Personer, der føre dem, følge; f. Ex. Manchester, Newton, Pichegru; saaledes ogsaa græske Navne; f. Ex. Makedonien, Foinikien, Kypern, Feidias. Ganske fremmede Navne paa fjærne Folk eller Lande indrette vi efter vor Udtale og Skrivebrug; f. Ex. Ginea, Asjantierne. Navne paa nu levende Personer ere disses Ejendom og maa behandles som saadan.

2) Retskrivningens Historie.

a) De fire første Perioder.

Det danske Sprog har udviklet sig af det oldnordiske Sprog, som under Navn af dansk Tunge fordum taltes i hele Norden; som egentligt Skriftsprog begynder det kort efter Kristendomens Indførelse eller omtrent 1100. I dets Udvikling antager N. M. Petersen*) fire Perioder naturligvis uden skarpe Grændser, i hvilke Sproget efter flere Forandringer gik over til nuværende Dansk: 1) ældste Dansk fra 1100 til 1250;

2) ældre Dansk (1250—1400); i disse er Ordforraadet og Ordforbindelsen endnu den gamle, men Sproget forandres især med Hensyn til Bøjningssystemet;

3) gammel Dansk (1400—1530); i denne bevirker Mængden af de indstrømmende Tyskere stor Forandring og Gjæring, af hvilken omsider det nuværende Dansk fremgik; Sproget bliver blødere især formedelst Folkets undertrykte Tilstand; f. Ex. p imellem tvende Selvlyde forvandles til b, t til th eller dh; k til gh eller g; man optog tyske Ord og forkastede eller glemte mange gamle herlige Kraftudtryk;

4) fra 1530 til 1700 vandt Sproget Fasthed i Formerne ved grammatikalsk Bearbejdelse; Overgangen fuldendes.

Med Kristendommen indførtes ogsaa den latinske Bogstavskrift. Dennes Anvendelse foraarsagede allerede fra Begyndelsen

*) Det Danske, Norske og Svenske Sprogs Hist. Kbhvn. 1829.

nogen Ureghnæssighed, som tildels endnu ikke er forsvunden, da den latinske Bogstavrække ikke ganske passer til det danske Sprogs Lyddele, i det den dels har Tegn for Lyde, som ikke findes i Dansk, dels ikke har Tegn for alle det danske Sprogs Lyde, hvortil kommer den Omstændighed, at man undertiden i Skrift vedblev at beholde Betegnelsen, uagtet Lyden efterhaanden var forsvunden af Sproget; Exempler paa dette sidste ere thi (ti) Dögn (Döjn), Kristendom, Dom (dåm). Saaledes ere de 4 Bogstaver c, x, z, q egentlig overflødige i Dansk; deres Brug har derfor til forskjellige Tider været omtvistet og er aftagen især efter Syvs Tid. Om Betegnelsen af e, æ, o, å er foran talt. Til at betegne ø- og ö-Lyden opfandt man Figuren ø; senere kom (det tyske) ö til. Til de tvende Medlyde j og v havde Latinerne ikke egne Tegn men udtrykte dem ved Selvlydstegnene i og u; vore Forfædre derimod betegnede v ved samme Rune som f, nemlig ved fè. Ved Indførelsen af den latinske Bogstavrække i det gamle Norden beholdt eller beholdt f, der traadte i Stedet for fè, Lyden af v efter en Selvlyd; men ved Oldsprogets Overgang til nyere Dansk glemte man den oldnordiske Retskrivning og kjendte kun f fra Latin og Tysk som ef; man fandt derfor dette Bogstav alt for haardt til at udtrykke Lyden, især da man var kommen i den Uvane at fordoble det, og greb da til det Middel at tilføje u (eller v) snart for snart bag ved for at vise, det var det bløde f, man mente, det vil sige v. Da endelig Adskillelsen af u og v blev almindelig især ved Peder Syvs og Erik Pontoppidans Bestræbelser, afskaffedes ffv. Adskillelsen af j og i blev allerede 1586 fremsat af Jakob Madsen, senere af Syv og fl.

Naar undtages slige Uregelmæssigheder, som fulgte med Indførelsen af en Bogstavrække, som ikke var opfunnen for Sproget, var Retskrivningen i de to første Perioder simpel og naturlig; endnu i ældre Dansk hører Selvlydsfordobling til Undtagelser, formodentlig fordi man endnu efter Sprogets naturlige Stavemaade regnede Medlyden til den foregaaende Selvlyd; derimod udbredtes Selvlydsfordobling, og h brugtes dels som et Tonetegn dels ved Medlyde for at betegne den blødere Ud

tale; f. Ex. och, breff, gighæ, mæth. I tredie Periode tog den tyske Bogstaveremaade Overhaand; Fordobling af Vokalerne bruges almindelig til at udtrykke deres Længde; f. Ex. roo, too, døø; Konsonantfordoblingen er brugelig med og uden Betydning; overhovedet bruges en Mængde overflødige Bogstaver; f. Ex. siidhen (siden), guodh (god), gauffe (Gave), thuidt (did); understøttende e er ikke sjældent i Mitten af Ordene. Kort efter Reformationen findes en simplere Retskrivning hos nogle Forfattere; f. Ex. Kristjern Pedersen; men snart begynde man igjen at kunstle paa Retskrivningen især formedelst Efterabelse af Tysken. Fra 1663 forbedredes Retskrivningen igjen noget ved Peder Syvs Bestræbelser; men ved Siden deraf spores ogsaa Indflydelsen af den tyske Betegnelse; saaledes beholdt man ikke blot Selvlyds-Fordoblingen til at betegne Stavelsens Længde, men overensstemmende og understøttende e tilligemed de store Begyndelsesbogstaver kom ogsaa i Mode henimod 1700, dog ikke efter de samme Regler, som nu følges, ligesom der og, (en naturlig Følge af en saa kunstig Betegnelse,) i denne Henseende er Uoverensstemmelse imellem samtidige Forfattere, som ellers hylde samme Principper i Retskrivningen.

b) Retskrivningens Behandling.

Fra den Tid, da der for det nuværende Dansk havde dannet sig en almindelig Skrivebrug, kan man hos dem, som have opstillet Regler for dansk Retskrivning efterwise én af disse to Fremgangsmaader: enten betragtes Sproget som givet i og med den vedtagne Skrivebrug; at forandre denne er altsaa det samme som at gjøre Forandring i Sproget; eller Skrift betragtes som et vilkaarligt Kunstværk, man selv kan indrette og anvende efter sin Hensigt. I første Tilfælde kan egentlig ikke være Tale om nogen videnskabelig Behandling; Retskrivningslæreren har i Grunden ikke andet at gjøre end at skildre den Skrivemaade, som tilfældigvis, ofte ved enkeltes Griller, nu engang er bleven Mode og ved Vanen har faaet Lovskraft. De, som i vore Dage hylde dette Princip, følge i Almindelighed Molbechs Ordbog. I sidste Tilfælde tages ogsaa Hensyn til Brugen, men saaledes,

at Retskrivningslæreren søger at uddrage de Love, som den følger, efterviser deres Grund og Nødvendighed og søger i enkelte Tilfælde, hvor det urigtige er bleven Mode, at føre Skrivebrugen tilbage til sine egne Love. Denne Fremgangsmaade er bleven fulgt af Peder Syv (Betænkninger 1663. Sprogkunst 1685), Højsgaard (Anden Prøve 1743. Grammatika 1747), og J. Baden (Forelæsninger 1785. 1801); men et Hovedværk i denne Henseende er Rasks „Forsøg til en videnskabelig Dansk Retskrivningslære“, hvori han har bragt den danske Retskrivning i et System, der er grundet paa Tænkningens Love i Almindelighed, paa vort Sprogs Natur og sammes historiske Udvikling og endelig paa Stamsproget og Nabosproget. Fra 1826, da Bogen udkom, kan man regne der er begyndt en ny Bevægelse i den danske Retskrivning. Nylig har N. M. Petersen i en Afhandling „om den nordiske Oldtids Betydning for Nutiden“ anbefalet Rasks Retskrivning med nogle smaa Forbedringer, som ses af følgende Prøve: Men grunde må jeg naturligvis have til at ønske denne skrivebrug anvendt, og det er billigt, at jeg meddeler disse . . . I det væsentlige er Rasks antaget og grundene herfor kan enhver lære at kende hos ham, eller han kender dem allerede; en ubetydelig afvigelse (udeladelsen af j, hvor lyden uden dette træder tydelig nok frem,) har jeg andensteds allerede retfærdiggjort, hvortil endnu kommer overensstemmelsen med svensk skrivebrug. Hvad der derfor her behøver at omtales, er næsten kun den udelukkende brug af de såkaldte latinske bogstaver i navneord . . . Denne brug af store begyndelsesbogstaver til ligesom at udmærke navneord finder ikke sted mere hos nogen eneste civiliseret nation, uden hos Tyskerne og os, og den tjener ikke til den mindste ting i verden; den kan derfor ikke anses for andet end en særhed. Begge dele, både den og den gothiske bogstavform, have vi fået fra Tyskland, og begge dele vidne om vor afhængighed og vedholdenhed ved den tyske litteratur. Det er på tiden, at vi erklære os, at vi lade verden vide, at vi ville høre op med at bære Tysklands slæb, og med selvbestemmelse ville træde ind i de øvrige civiliserede evropæiske folks række.

c) Bogstaverne.

Da Nordboerne i det 9de og 10de Aarhundrede kom til England, blev med Kristendomen den latinske Bogstavskrift bekjendt og efterhaanden indført. Det var det angelsaxiske Alfabet, et fordærvet latinsk, som i Forbindelse med den ældre Munkeskrift, en fordærvet latinsk Majuskelskrift, som først kom til Norden; dog havde disse stor Lighed med de rommerske Bogstaver; men fra det 12te til det 15de Aarhundrede dannede sig iblandt de gothiske Folkefærd i det nordvestlige Evropa en anden mere fordærvet Afart af de latinske Bogstaver, en Minuskelskrift, som sædvanlig kaldes Munkeskrift, fordi Munkene til den Tid næsten vare de eneste skrivende; den gik dog den Tid under Navn af latinsk. Da Bogtrykkerkunsten opfandtes af gothiske Folk, gjordes naturligvis Trykstilene den Tids og det Steds Skriftbogstaver saa ligt som muligt, for at Folk kunde læse de trykte Bøger uden Hinder. Men da Bogtrykkerkunsten udbredte sig til Italien og andre sydlige Lande, hvor man var bleven den gamle rommerske Skrift mere tro, gav man ogsaa de trykte Bogstaver den smagfuldere rundere Form, som man forefandt i Haandskrifterne, ja forædlede den snart endnu mere og bragte den nærmere til den oprindelige Form hos de gamle Rommere, men herved skiltes den mere og mere fra Munkeskriften. Da man i sydlige Lande først sysselsatte sig med at udgive de gamle latinske Forfattere, blev den forbedrede Skrift ogsaa anvendt til Latinen af de nordligere Folkefærd, uagtet Munkeskriften som mere bekjendt vedblev at anvendes til Landsprogene og begyndte at kaldes efter Sprogene, som den anvendtes til, tysk, dansk, svensk osv. I senere Tider har man med et almindeligt Navn kaldet den gothisk efter de gothiske Folkefærd, som have uddannet den og længst beholdt den. Munkeskriften, som mest lignede, hvad vi nu kalde Fraktur eller Svabakerbogstaver, var dog saa overlæst med Bistræger, Kroge og alskens Kruseduller, at den snart forandredes og forsimpledes noget i Tryk; den nuværende Form af gothiske Trykstile blev omtrent 1570—80 indført i Danmark og plejer nu at

kaldes dansk til Forskjel fra den ældre Form, som har beholdt Navn af Munkebogstaver. Fra 1750 har man trykt danske Bøger med latinske Bogstaver, som man maatte ønske, snart ganske kunde fortrænge de saakaldte danske, da det aabenbart for de fleste er unyttig Tidsspilde, at de skulle lære at læse tredobbelt og skrive dobbelt.

Anm. Runerne.

För Kristendomens Indførelse havde Nordboerne egne Bogstaver, Runerne; med disse findes Indskrifter paa Stene, Ringe og andre Mindesmærker indtil omtrent 1400. Man antager almindelig, at Alfabetet eller den saakaldte Runerække i Førstningen har bestaaet af 16 Bogstaver. Men dette Alfabet var meget mangelfuldt, da man f. Ex. kun havde tre Selvlydstegn a, i, u; derfor forøgedes Runerækken efterhaanden især ved at tilføje Punkter paa nogle af Runerne; f. Ex. man satte en Prik i kaun, naar den skulde betyde g, ligesaa i ur, naar den skulde betyde y og fl. Af den saakaldte forøgede Runerække f. Ex. i det mærkværdige Haandskrift af skaanske Lov, som findes paa Universitetsbibliotheket i Kjøbenhavn, følger her et Aftryk. Ogsaa er her tilføjet den bekjendte Runeindskrift, som staar paa en Runesten, der forhen fandtes paa Gorms Høj ved Jellinge (1½ Mil fra Vejle) men nu er hentflyttet til Kirkegaarden.

EFTERRETNINGER

OM

AALBORG KATHEDRALSKOLE

I

SKOLEAARET 1846—47.

AF

SKOLENS REKTOR.

Lærerpersonalet.

Da Adj. Johnsen ved Skoleaarets Begyndelse tiltraadte sit ny Embede som Overlærer ved Horsens lærde Skole, konstituerede Direktionen under 5te Sept. 1846 Cand. Theol. Michael Rodevald Gjørup Assens som Lærer ved Skolen. Hr. Assens overtog Undervisningen i Mathematik, Regning og Naturhistorie i alle Klasser, hvorimod Hr. Johnsens Fag tildeltes to af de ældre Lærere. Af de konstituerede Lærere ere i Aarets Løb tvende, Dhrr. Candd. Theol. Alexander Balthasar Karl Reumert og Niels Bygom Krarup, under 30te Okt. 1846 allernaadigst udnævnte til Adjunkter. Derimod har Skolen mistet en af sine ældre Lærere Cand. Theol. Torkild Hansen, der efter at have været ansat ved Skolen fra 1838, først som Hjælpelærer, siden som Adjunkt, ønskede at træde over i en anden Stilling og efter at have tilkjøbt sig en Landejendom under 23de April 1847 blev i Naade entlediget. I hans Sted er endnu ingen Lærer beskikket, men Timerne foreløbig fordelte imellem flere af de andre Lærere.

Undervisningen.

Ved den for indeværende Skoleaar lagte Undervisningsplan opløges Naturhistorie og Tegning iblandt Læregjenstandene, og 1ste og 2den Klasse organiseredes ganske i Overensstemmelse med den provisoriske Plan for de udvidede Skoler, saa at navnlig Latinen afskaffedes i 2den Kl. og for Fremtiden først vil

blive Gjenstand for Undervisning i 3die Kl., hvor der ikke læn-
gere læses Græsk. Denne Klasse vil saaledes i næste Skoleaar
ligeledes kunne indrettes efter den provisoriske Plan.

Lærefagene have i dette Skoleaar været saaledes fordelte:

A. De faste Lærere:

Rektor Mag. Tregder: Latin og Græsk i 6te Kl. samt 1 Time ugentlig i hver af de andre Klasser, i alt ugentlig	19	Timer.
Overlærer Colding: Dansk i 6te og 5te Kl., Latin og Græsk i 5te Kl.....	18	—
Adjunkt Hansen: Religion i alle Klasser, Hi- storie og Geografi i 2den og 1ste Kl.	21	—
Adj. Jermin: Dansk og Latin i 4de og 3die Kl.	23	—
Adj. Behrend: Fransk i alle Klasser, Tysk i 6te, 5te, 4de og 3die Kl.....	24	—
Adj. Reumert: Græsk i 4de Kl., Dansk og Tysk i 2den og 1ste Kl.....	24	—
desuden Gymnastik og Svømning.....	6	—
Adj. Krarup: Hebraisk i 6te og 5te Kl., Hi- storie og Geogr. i 6te, 5te, 4de og 3die Kl.	19	—
Konst. Lærer Cand. Theol. Assens: Mathema- tik, Regning og Naturhistorie i alle Klasser	26	—

B. Timelærerne:

Kalligraf Lund: Tegning og Skrivning i alle Klasser
13 Timer.

Kantor Gregersen: Sang i hele Skolen..... 4 —

I Vakancen efter Hr. Hansens Fratrædelse har Overlærer
Colding overtaget Historie i 2den Klasse (2 Timer), Adj. Jer-
min Religion i 4de og 2den Kl. (4 Timer), Adj. Krarup Reli-
gion i 5te og 3die Kl., Geografi i 2den og 1ste Kl. og Historie
i 1ste Kl. (10 Timer) og konst. Lærer Assens Religion i 6te og
1ste Kl. (5 Timer).

Det hvert Fag tillagte Antal Timer ses af følgende Tabel:

Klasser.	6	5	4	3	2	1	Sum.
Dansk	2	2	2	3	4	6	19
Tysk	2	2	2	3	4	6	19
Fransk	2	2	2	3	6		15
Latin	9	9	9	9			36
Græsk	5	5	4				14
Hebraisk	2	(1)					3
Religion	3	2	2	2	2	2	13
Historie og Geografi	4	4	4	4	4	4	24
Naturhistorie					2	2	4
Mathematik og Regning	3	4	4	4	3	4	22
Tegning					2	2	4
Skrivning		(1)	2	3	4	4	14
Sang	2	2	2	2	2	2	12
Gymnastik	2	2	2	2	2	2	12
Rektors Timer		1	1	1	1	1	5
I alt	36	36	36	36	36	35	

I 5te Kl. have kun de ældre i Klassen fortsat Læsningen af Hebraisk, de yngre ere i den samme Time blevne øvede i Skrivning i Forening med 4de Kl. I Skrivning have ogsaa 1ste og 2den Kl. nydt Undervisning i Fællesskab; for øvrigt er hver Klasse bleven undervist for sig undtagen i Gymnastik, hvortil Disciplene have været inddelte i 3 Hold (6te; 5te og 4de; 3die, 2den og 1ste Kl.), og Sang, hvori Bassister og Tenorister tilsammen, Altister og Sopranister have modtaget særskilt Undervisning i 3 Timer, og en 4de Time har været anvendt til fælles Sang.

I Septbr. Maaned 1846 nøde de afgaaende Dimittender særskilt Undervisning i 2 Timer daglig, der især benyttedes til at gjenmemgaa skriftlige Arbejder og til en summarisk Repetition af de vigtigste Discipliner. En lignende Indretning vil blive truffen i Aar.

Tvende af Skolens Lærere Dhrr. Reumert og Assens have forenet sig om imod en moderat Betaling at tilbyde de 4 nederste Klassers Disciple, der maatte ønske det, deres Tilsyn og

Vejledning under Forberedelsen paa næste Dags Pensa i et Par Aftentimer. Denne Aftenskole vil rimeligvis træde i Kraft ved Begyndelsen af næste Skoleaar.

De gennemgaaede Pensa.

I Skoleaaret 1846—47 ere følgende Pensa gennemgaaede:

Latin.

6te Klasse (Rektor). Ciceros Taler for Roscius fra Ameria og Archias, samt 1ste Bog de oratore; Livius, 1ste Bog; Virgils Æneide, 5te Bog; Horats's Oder, 1ste og 2den Bog samt 2den Bog af Breven med Ars poetica. Af Madvigs Sproglære ere de uregelrette Udsagnsord og af Ordføjningslæren det meste af 2det Afsnit repeteret; af Bojesens Antiquiteter er læst Afsnittene om Romerrigets Beboere og Statsmagten (p. 17—62), Religionsvæsenets Bestyrelse og Cultus (p. 122—137), Krigsvæsenet (p. 102—114) samt nogle Stykker af Afsnittene om Retsvæsenet (p. 67—69, 80—88). Af Tregders Litteraturhistorie ere flere Partier benyttede under Læsningen især af Horats. Ligesom i Fjor bleve Cic. de orat. og Horats forud gennemgaaede af Læreren. Ugentlig 3 skriftlige Stile og Versioner, undertiden mundtlig Oversættelse fra Græsk. — Med de ældre i Klassen er det tidligere læste repeteret i en ugentlig Time.

5te Klasse (Overlærer Colding). Livius, 1ste Bog; Cic. pro Rosc. Amer.; Virgil, 5te Bog. Madvigs Sproglære § 312—383 samt noget af Verslæren. Bojesens Antiquiteter benyttedes ved given Lejlighed. Ugentlig 3 skriftlige Stile og Versioner.

4de Klasse (Adj. Jermiin). Cæsar de bello Gallico, de 4 første Bøger samt 5te Bog, 1—25 Kap. I Madvigs Sproglære Ordføjningslærens 1ste Afsnit, 4de—8de Kap., samt 2det Afsnit. Stil 3 Gange ugentlig.

3die Klasse (Adj. Jermiin). Cornelius Nepos, de 9 første Levnetsbeskrivelser. Madvigs Sproglære §§ 108—112. 154—161. 165—172.

Græsk.

6te Klasse (Rektor). Hom. II. 3—5 Sang, Xenoph. Memor. Socr. 1—2 Bog, Plat. Apol. Soer. og Crito, Tregders Anthol. Graeca p. 1—5 og 31—70. Det vigtigste af Ordføjningslæren er meddelt dels mundtlig, dels efter Madvig. Bojesens Antiquiteter og Tregders Litteraturhistorie ere af og til benyttede. Med de ældre i Klassen er det tidligere læste repeteret i en ugentlig Time.

5te Klasse (Overl. Colding). Xenoph. Anab. 3—4 Bog, Hom. II. 3die Sang. Formlæren er repeteret af de ældre i Klassen efter Langes, af de yngre efter Tregders Grammatik. Madvigs Ordføjningslære er af og til benyttet.

4de Klasse (Adj. Reumert). Lunds Læsebog p. 95—147. Tregders Formlære gennemgaaet med Undtagelse af det mindre vigtige.

Hebraisk. (Adj. Krarup.)

6te Klasse. De befalede Kapitler af Genesis. Lindbergs Grammatik repeteret.

5te Klasse. Gen. 3die—12te Kap., af Lindbergs Gramm. Læren om Pronomina, Nomina, Talord og Partikler.

Dansk.

6te Klasse (Overl. Colding). Hver anden Uge en skriftlig Opgave, hvortil i Reglen Dispositionen er meddelt af Læreren. Stykker af danske Klassikere ere gennemgaaede under Benyttelse af Thortsens Udsigt.

5te Klasse (Overl. Colding). Ugentlig en skriftlig Udarbejdelse. Stykker af danske Forfattere ere forelæste af Disciplene og gennemgaaede.

4de Klasse (Adj. Jermiin). 50—60 Stile. Nogle Vers ere lærte udenad efter Holsts poet. Læsebog.

3die Klasse (Adj. Jermiin). Ugentlig 2 Stile, for det meste efter Diktat. Desuden er en Del af Hjorts Børneven gennemgaaet.

2den Klasse (Adj. Reumert). Hjorts Børneven p. 439—

600. Bojesens Sproglære er gennemgaaet. Af Barfods poet. Læsebog ere 15 Digte lærte udenad. En Gang om Ugen Diktat.

1ste Klasse (Adj. Reumert). Hjorts Børneven p. 341—600. Bojesens Sproglære gennemgaaet. Af Barfods Læsebog ere 24 Digte lærte udenad. To Gange om Ugen Diktat.

Tysk.

6te Klasse (Adj. Behrend). Schillers Maria Stuart og Die Jungfrau von Orléans. Hjorts Grammatik er gennemgaaet. Hver anden Gang mundtlige Stileøvelser efter Grønberg, som er gennemgaaet.

5te Klasse (Adj. Behrend). Hjorts Læsebog p. 159—240. Af Hjorts Grammatik Formlæren. Ugentlig en Stil efter Grønberg.

4de Klasse (Adj. Behrend). Riises større Læsebog p. 70—160. Formlæren efter Hjort. Ugentlig en Stil, tildels efter Grønberg.

3die Klasse (Adj. Behrend). Riises større Læsebog p. 1—120, deraf udenad p. 41—55. Hjorts Formlære gennemgaaet med Undtagelse af Læren om Kjønnets. Ugentlig en Stil eller Diktat.

2den Klasse (Adj. Reumert). Riises større Læsebog p. 1—220, hvoraf en Del er lært udenad. Rungs Formlære gennemgaaet. Jævnlig ere skriftlige og mundtlige Stileøvelser efter Rung anstillede.

1ste Klasse (Adj. Reumert). Riises mindre Læsebog fra p. 22 til Slutningen, hvoraf noget lært udenad, og sammes større Læsebog p. 195—220. Det vigtigste af Rungs Formlære er gennemgaaet. En Gang om Ugen Diktat.

Fransk. (Adj. Behrend.)

6te Klasse. Borrings Études littéraires p. 138—153; 242—318 og 342—55. Af Abrahams's Sproglære: Bøjningslæren og de 2 første Afsnit af Ordføjningslæren. Borrings Stileøvelser: de med ulige Tal betegnede Nummere fra 1 til 83.

5te Klasse. Borrings Études littéraires p. 1—21, 48—64,

109—138 og 252—318. Af Abrahams's Sproglære hele Bøjningslæren. Borrings Stileøvelser: 1ste Afdeling og de 8 første Stykker af 2den Afdeling.

4de Klasse. Borrings Læsebog for Mellemlasser p. 1—53 og 74—90; deraf de 11 første Sider udenad. Af Abrahams's Sproglære: Bøjningslæren med Forbigaaelse af en Del af Læren om Kjønned.

3die Klasse. Borrings Læsebog for Mellemlasser p. 1—53, deraf de 18 første Sider udenad. Af Abrahams's Sproglære er læst Bøjningslæren med Undtagelse af 2det og det meste af 3die Kapittel.

2den Klasse. Borrings Manuel p. 6—107. Af Ordsamlingen p. 237—252. Af Abrahams's Sproglære er læst det samme som i 3die Klasse.

Religion. (Adj. Hansen.)

6te Klasse. Fogtmanns Lærebog og Herslebs Bibelhistorie samt Lukas's Evangelium paa Græsk ere gjennemgaaede. En Gang om Maaneden en skriftlig Udarbejdelse.

5te Klasse. Fogtmanns Lærebog § 47—121. Efter Herslebs større Bibelhistorie det gamle Testament.

4de Klasse. Balles Lærebog 6te—8de Kap. og det øvrige repeteret. Herslebs større Bibelhistorie, fra Apostlenes Historie til Slutningen og forfra til 5te Periode.

3die Klasse. Balles Lærebog 6te—8de Kap. Herslebs større Bibelhistorie, forfra til 5te Periode.

2den Klasse. Balles Lærebog, de 5 første Kapitler. Herslebs større Bibelhistorie, forfra til 4de Periode.

1ste Klasse. Herslebs lille Bibelhistorie og en Del Psalmer.

Geografi.

6te Klasse (Adj. Krarup) har gjennemgaaet hele Ingerslevs Geografi.

5te Klasse (Adj. Krarup). Efter Ingerslevs Geografi Indledningen, Evropa med Undtagelse af de skandinaviske og russiske Lande, Amerika og Avstralien.

4de Klasse (Adj. Krarup). Efter Ingerslevs Geografi Evropa, Danmark, Norge, Sverig, Rusland, Polen, Preussen, Tyskland, Østerrig samt Amerika.

3die Klasse (Adj. Krarup). Efter Ingerslevs Geografi Evropa, Danmark, Norge, Sverig, Rusland, Polen, Preussen samt Amerika.

2den Klasse (Adj. Hansen). Efter Millings mindre Geografi Landene i Evropa; efter Landkaartet de øvrige Verdensdele.

1ste Klasse (Adj. Hansen). Millings mindre Geografi er gennemgaaet, dog kun paa Landkaartet.

Historie.

6te Klasse (Adj. Krarup). Kofods Verdenshistorie og Allens Lærebog i Danmarks Historie ere gennemgaaede.

5te Klasse (Adj. Krarup). Efter Kofods Udtog Norge, Sverig, Rusland, Preussen, Polen, Ungarn og den gamle Historie med Undtagelse af de makedoniske Rigers og den romerske Republiks Historie; efter Allen Danmarks Historie.

4de Klasse (Adj. Krarup). Efter Kofods Udtog Norges, Sverigs, Ruslands, Preussens og Polens Historie; efter Allen Danmarks Historie til 1536.

3die Klasse (Adj. Krarup). Efter Kofods Udtog Norges, Sverigs, Ruslands og Preussens Historie; efter Allen Danmarks Historie til 1536.

2den Klasse (Adj. Hansen). Ingerslevs fragm. Historie med Undtagelse af den gamle Historie.

1ste Klasse (Adj. Hansen). Efter Ingerslevs fragm. Historie den gamle Historie.

Naturhistorie. (Adj. Assens).

2den Klasse. Efter Strøms Læsebog Pattedyrene, Fuglene indtil Vipstjerterne.

1ste Klasse. Efter Strøms Læsebog Pattedyrene.

Mathematik og Regning. (Adj. Assens.)

6te Klasse. Bergs Geometri er hel gennemgaaet. Bergs Arithmetik til Læren om Ligninger af anden Grad incl. En Gang om Maaneden en skriftlig Opgave.

5te Klasse. Bergs Geometri er gennemgaaet med Undtagelse af enkelte vanskeligere Sætninger. Bergs Arithmetik indtil Ligninger af anden Grad med Undtagelse af §§ 134—167 incl.

4de Klasse. Bergs Ledetraad i Geometrien er hel gennemgaaet. Af Bergs Arithmetik Læren om de 4 Regningsarter med hele Tal, negative Tal, Bogstavregning, Brøk, Decimalbrøk, Maal og Proportioner. Praktiske Øvelser i Reguladetri med hele Tal og Brøk, Bogstavregning og de øvrige i Mathematikken gennemgaaede Regningsarter.

3die Klasse. Bergs Arithmetik, Læren om de 4 Regningsarter, Bogstavregning, Brøk, Decimalbrøk og Maal. Praktiske Øvelser i Reguladetri med hele og brudne Tal og Bogstavregning.

2den Klasse. Praktiske Øvelser i Regning (Reguladetri med hele Tal og Brøk). En enkelt regner endnu de 4 Species.

Iste Klasse. Praktiske Øvelser som i 2den Klasse. Tvende Disciple regne endnu de 4 Species.

Disciplene.

Ved sidste Programs Udgivelse var Discipeltallet 76. Af disse dimitteredes 4, hvis Navne og Karakterer ved Examen artium ses af følgende Tabel:

Nævne.	Udarb. i Mo- dersm.	Latin.	Lat. Stil.	Græsk.	Hebr.	Relig.	Geogr.	Hist.	Arith- metik.	Geom.	Tysk.	Fransk.	Hoved- karakt.
1. Møller, Fr. Jul.	Laud.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.
2. Møller, Joh. Hnr.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.
3. Bladt, M. K. F. C.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	H. ill.	H. ill.	Laud.	N. cont.	H. ill.	Laud.	Laud.	H. ill.
4. Kierulf, Iver	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	H. ill.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.

Af de øvrige udgik 5, hvorimod der ved det ny Skoleaars Begyndelse optoges 16, saa at Discipeltallet d. 1ste Sept. var 83. Senere er i Aarets Løb 5 udgaaede til anden Bestemmelse, og 2 ny optagne, saa at det hele Antal nu er 80, der i indeværende Juni Maaned ere fordeltte i de 6 Klasser, som nedenstaaende Liste udviser. Faderens Navn er tilføjet i Parenthes, og han er bosat i eller ved Aalborg, saafremt det modsatte ikke udtrykkelig er angivet. En Stjerne betegner de nyoptagne.

6te Klasse.

1. Niels Frederik Hillerup Koefoed (Justitsraad, forhenv. By- og Herredsfoged K. i Hjørring).
2. *Kristen Jensen Lyngby (Skolelærer, Dbmd. L. i Nibe).
3. Jens Anton Herskind (Gartner H.).
4. Kristian Marius Krarup (afd. Stiftsprovst K.).
5. Hans Peter Malmstrøm (Skorstensfejem. M.).
6. Vilhelm Winde (Propr. W. til Burholt i Vendsyssel).
7. David Hornsyld Bøggild (Propr. B. til Mosgaard ved Randers).
8. Rasmus Winther Assens Ferslew (Kjøbmd. F.).
9. Andreas Ludolf Christensen (afd. Toldbetjent og forhenv. Kjøbmand Ch. i Nibe).
10. Frederik Idæus Holck Colding (Overlærer C.).
11. Peter Edvard Recke (Kapitainlieutn. Ridder v. d. R. til Sohngaardsholm).
12. Kristian Sofus Brorson (Fuldmægtig B.).
13. Hans Jakob Julius Mygind (Toldbetjent M. i Odense).
14. Frederik Andreas Marinus Moltke (Generalmajor, Kammerherre v. M. i Fredericia).
15. Jakob Severin Deichmann Branth (forhenv. Portkontrollør B. i Kbhvn.; Plejefader Pastor Deichmann i Ferslev).
16. Jens Bloch Gjærn (Kammeraad, Landfoged G. paa Læsø).
17. Thorolf Valdemar Boesen (Pastor B. i Saltum i Vendsyssel).

5te Klasse.

1. Johannes Vahl (afd. Regimentskirurg V.).
2. Johannes Ludvig Wittrog (Lieutn. og Proviantforvalter W. paa St. Croix).
3. Hans Theodor Buhl (Gaardejer B. i Vendsyssel).
4. Emil Levin Jacoby (Kbmd. J.).
5. Frans Lorens Bøggild (Cand. pharm. B.).
6. Otto Andreas Hiligsøe (afd. Kbmd. H.).

7. Ernst Henrik Karl Hvass (Justitsraad, Herredsfoged H. til Bælum-Nørgaard).
8. Peder Jakob Homann Müller (Pastor M. i Øster-Brønderslev i Vendsyssel).
9. Knud Schott Deichmann (Pastor D. i Evedrup ved Hobro).
10. Niels Julius Strandgaard (Toldinspektør S. i Æbeløft).
11. Tøger Haugaard Møller (Prokurator M.)
12. Lavrits Valdemar Nyegaard (Toldassistent N.)
13. Ernst Bogislaus Wesenberg (Amtstuefuldm. W.). Ikke-studerende.
14. Konrad Rehders Færch (Propr. F. til Hals Ladegaard).

4de Klasse.

1. *Anders Lassen Lundbye (afd. Propr. L. til Nørre-Ravnstrup i Vendsyssel).
2. Jørgen Peter Jørgensen (afd. Møller J.).
3. Jørgen Hansen Kruuse (Kapitainlieutn. K.).
4. Marx Wulff Koppel (afd. Kjøbmd. K.).
5. Frans Hvass (afd. Propr. H. til Høstemark).
6. Filip Edvard Kirstein (Kammerraad, Inspektør K. paa Lindenberg).
7. Knud Henneberg Bluhme (Kapitain af Søetaten og Indrulleringsofficer, Ridder B.).
8. Jens Kjellerup Strøyerberg (afd. Kancelliraad og Apotheker, Ridder S.).
9. Frederik Kristian Obel (Tobaksfabrikør O.). Ikke-studerende.
10. Michael Lange Hvass (Broder til *N° 7* i 5te Kl.).
11. Edvard Ferdinand Garben (afd. Rebslagerm. G.).
12. Ludvig Kristian Müller (Broder til *N° 8* i 5te Kl.).
13. Jørgen Jakob Kjellerup Strøyerberg (Broder til *N° 8*).

3die Klasse.

1. Petrus Janus Kruse Schaumburg (Kapitain v. S.).

2. Paul Kristian Nielsen (Kjøbmd. og Vicekonsul N. i Hjørring).
3. *Niels Bassesen Jespersen (Kjøbmd. J. i Nibe).
4. Emmanuel Tauber Jensen (Pastor J. i Hovelberg ved Randers).
5. Anton Sofus Kaarsberg (Kjøbmd. K.).
6. Johan Viktor Brunæs (Particulier B.)
7. Frederik Arenstorff Frøst (Propr. F. til Klitgaard i Vendsyssel). Ikke-studerende.
8. Karl Sofus Valdemar Recke (Broder til *N° 11* i 6te Kl.).
9. Peter Heibroch Thagaard (forhenv. Sandflugtscommisær Th.).
10. Karl Johan Møller (Propr. M. til Kornumgaard i Vendsyssel).
11. Niels Juel (Justitsraad, Amtsforvalter J. i Hjørring).
12. Janus Anton Rabech Larsen (Propr. L. til Rødslet i Vendsyssel).
13. Henrik Kristian Krag Milling (afd. Krigsassessor M. til Frederikshøj).
14. Harald Bendix Cohn (Kjøbmd. C.).
15. *Vilhelm Ove Karl Claudi (Landsoverretsassessor, Herredsfoged C. i Oxenbøl i Thy).
16. Anders Herskind Obel (Broder til *N° 9* i 4de Kl.).

2den Klasse.

1. Peder Kristian Bisgaard (Gaardmd. B. i Skalborg).
2. Karl Frederik Spærck (Krigsraad, Herredsfoged S. i Hjørring).
3. *Ulrik Kristian Wibroe (Farver W.).
4. Hans Jensen (Broder til *N° 4* i 3die Kl.)
5. *Sofus Frederik Erik Otto Skeel (Kammerherre, Kapitain S. til Birkelse i Vendsyssel).
6. Lave Bødecker Garben (Broder til *N° 11* i 4de Kl.).
7. Peter Berg (Kjøbmd. B. i Frederikshavn).
8. *Niels Andreas Svanholm (Propr. S. til Ny-Viffertsholm).

9. Niels Kaj Erasmus Strøbyberg (Broder til $\mathcal{N}^{\circ}$ 8 og 13 i 4de Kl.).

1ste Klasse.

1. *Jens Colding (Kjøbmd. C.).
2. *Emil Dieudonné Bruun (Toldkasserer B. i Rødby).
3. *Peter Andreas Lorentzen (Møller L. til Vraamølle i Vendsyssel).
4. *Anders Müller Boje Kristian Hjort (Godsforvalter H. paa Birkelse).
5. *Henrik Karl Rheders Ravnborg (Forpagter R. paa Vildmosegaard).
6. *Johan Speyer (Stiftsfysikus, Lic. med. S.).
7. *Karl Marinus Brinck (Krigsassessor, Havneinspektør B.).
8. *Ludvig Frederik Avgust Milling (Broder til $\mathcal{N}^{\circ}$ 13 i 3die Kl.).
9. *Kristian Petersen Rodtwitt Feld (Pastor F. i Haverslev i Vester-Hanherred).
10. *Johannes Kristian Thomsen (Pastor Th. i Nibe).
11. *Margaretus Marinus Frederik Herskind (Tobaksfabrikør H.).

Alle Disciple omflyttes maanedlig efter Sæmmentælling af de daglige Karakterer.

Stipendier.

De Stipendier, hvortil den kongelige Direktion udnævner efter Rektors Indstilling ere nu saaledes fordelte:

1. Højeste Stipendium (50 R^{d}): J. A. Herskind, H. P. Malmstrøm og K. M. Krarup.

2. Mellemste Stipendium (35 R^{d}): D. H. Bøggild, H. J. J. Mygind og J. Vahl.

3. Laveste Stipendium (20 R^{d}): R. V. A. Ferslew, P. E. Recke, F. I. H. Colding, T. V. Boesen, A. L. Christensen, F. L.

Bøggild, O. A. Hilligsøe, H. T. Buhl, N. J. Strandgaard, J. P. Jørgensen, J. H. Kruuse, M. W. Koppel, E. F. Garben, P. J. K. Schaumburg, E. T. Jensen.

4. Fri Undervisning: P. J. H. Müller, K. H. Blahme, P. H. Thagaard, H. K. K. Milling, L. B. Garben, P. K. Bisgaard, K. F. Spærck, H. Jensen og som overordentlig Gratist K. J. Lyngby.

5. Undervisning for nedsat Betaling: K. R. Færch.

Det Moltkeske Legat for Embedsmænds Børn, som gaa i Skole (40 R), hvortil Hs. Excell. Gehejmestatsminister Grev Moltke udnævner, nyde fremdeles K. M. Krarup og P. J. K. Schaumburg.

Det Thuresønske Legat for Sønner af uformuende Borgere i Aalborg (omtr. 12 R), hvortil Rektor udnævner i Forening med Byens Magistrat, har været tillagt J. A. Herskind, H. P. Malmstrøm, D. H. Bøggild, R. W. A. Ferslew og O. A. Hilligsøe samt den i 1846 dimitterede Student M. K. F. C. Bladt.

Emmanuel Taubers Jubellegat (20 R) er af Jubel læreren tillagt H. P. Malmstrøm og H. J. J. Mygind.

Efter Hovedexamen i Juli 1846 tilkjendtes den Reitzerske Flidsbelønning (5 R 19 S) Dimittenden M. K. F. C. Bladt, den Thestrupske Flidsbelønning (2 R 64 S) Dimittenden F. J. Møller, og de Kyndeske Præmier for de to bedste latinske Stile i hver af de 3 øverste Klasser (4 R): Dimittenden J. H. Møller og H. P. Malmstrøm af 4de Kl., K. M. Krarup og A. L. Christensen af 3die Kl. og H. T. Buhl og T. H. Møller af 2den Kl. A.

I Skoleaaret 1847—48 ville følgende **Lære- og Læse-bøger** blive benyttede:

6te Klasse.

Thortsens Udsigt over den danske Litteratur. Cic. de oratore (Henrichsens Udg.) Livius, første Pentade (Tauchnitz). Virgil. Horats. Madvigs lat. Sproglære. Bojesens Haandbog i de romerske Antiquiteter. Tregders Haandbog i den græske og

lat. Litteraturhistorie. Herodot. Xenophontis Memorab. Socratis (Tauchnitz). Homers Iliade. Tregders Anthologia Graeca. Langes græske Grammatik. Madvigs græske Ordføjningslære. Bojesens Haandbog i de græske Antiquiteter. Genesis. Lindbergs hebr. Gramm. Fogtmanns Lærebog i Religion. Herslebs større Bibelhistorie. Det ny Testament paa Græsk. Ingerslevs Geografi. Allens Lærebog i Danmarks Historie. Kofods Udtog af Verdenshistorien. Bergs Lærebøger i den rene Mathematik og Geometri. Steen, Ren Mathematik. Hjorts tyske Læsebog og Grammatik. Grønbergs tyske Stileøvelser. Borrings études littéraires. Abrahams's franske Sproglære. Borrings franske Stileøvelser.

5te Klasse.

Ciceronis orationes selectae (Madvigs Udg.). Livius, første Pentade (Tauchnitz). Virgils Æneide. Madvigs lat. Sproglære. Bojesens Haandbog i de romerske Antiquiteter. Xenophontis Anabasis (Tauchnitz). Homers Iliade. Tregders græske Formlære. Madvigs græske Ordføjningslære. Bojesens Haandbog i de græske Antiquiteter. Fogtmanns Lærebog. Herslebs større Bibelhistorie. Ingerslevs Geografi. Allens Lærebog i Danmarks Historie. Kofods Udtog af Verdenshistorien. Bergs Lærebøger i den rene Mathematik og Geometri. Hjorts tyske Læsebog og Grammatik. Grønbergs tyske Stileøvelser. Borrings études littéraires. Abrahams's franske Sproglære. Borrings franske Stileøvelser.

4de Klasse.

Holsts poetiske Læsebog. Caesar de bello Gall. (Whittes Udg.). Madvigs latinske Sproglære. Trojels Exempler. Lunds græske Læsebog. Tregders græske Formlære. Balles Lærebog. Herslebs større Bibelhistorie. Ingerslevs Geografi. Allens Lærebog i Danmarks Historie. Kofods Udtog af Verdenshistorien. Bergs Lærebøger i den rene Mathematik og Geometri. Riises større tyske Læsebog. Hjorts tyske Grammatik. Grønbergs tyske Stileøvelser. Borrings franske Læsebog for Mellemlas-

ser. Abrahams's franske Sproglære. Borrings franske Stileøvelser.

3die Klasse.

Hjorts Børneven. Holsts poetiske Læsebog. Bojesens danske Sproglære. Borgens latinske Læsebog. Madvigs latinske Sproglære. Balles Lærebog. Herslebs større Bibelhistorie. Ingerslevs Geografi. Kofods Udtog af Verdenshistorien. Bergs Lærebog i den rene Mathematik. Jacobsens Regnebog. Riises større tyske Læsebog. Rungs tyske Formlære. Rungs tyske Stileøvelser. Borrings franske Læsebog for Mellemklasser. Abrahams's franske Sproglære. Drejers og Bramsens Lærebog i Naturhistorie.

2den Klasse.

Hjorts Børneven. Barfods poetiske Læsebog. Bojesens danske Sproglære. Riises større tyske Læsebog. Rungs tyske Formlære. Rungs tyske Stileøvelser. Borrings Manuel. Abrahams's franske Sproglære. Balles Lærebog. Herslebs større Bibelhistorie. Millings lille Geografi. Ingerslevs fragm. Historie. Strøms naturhistoriske Læsebog, 2det og 3die Hæfte. Jacobsens Regnebog.

1ste Klasse.

Hjorts Børneven. Barfods poetiske Læsebog. Bojesens danske Sproglære. Riises mindre tyske Læsebog. Rungs tyske Formlære. Herslebs lille Bibelhistorie. Millings lille Geografi. Ingerslevs fragm. Historie. Strøms naturhistoriske Læsebog, 1ste Hæfte.

Udtog af Skolens Regnskab for 1846.

A. Skolen.

1. Indtægt.

1. Restancer fra 1845.	17	⊘	10	β
2. Kassebeholdning	163	—	82	-
3. Renter af Kapitaler	65	—	24	-
4. Landgilde og Tiender (i Korn og Penge)	3953	—	70 ¹ / ₂	-
5. Jordskyldspenge af Aalborg By	50	—	"	-
6. Degnepensioner	343	—	17 ¹ / ₂	-
7. Af Kirker og Præstekald	503	—	25	-
8. Kostpenge fra Aalborg Hospital.	414	—	8	-
9. Skolekontingenter	1945	—	"	-
10. Forskjellige Indtægter.	39	—	58	-
11. Tilbagebetalte Gageforskud	279	—	16	-
12. Tilskud fra den almindelige Skolefond	2650	—	"	-
	<hr/>			
	I alt	10,424	⊘	23 β

2. Udgift.

1. Gager og Huslejegodtgjørelse	5218	⊘	46	β
2. For Timeundervisning	483	—	11	-
3. Pensioner	1840	—	"	-
4. Bibliotheket.	177	—	"	-
5. Bygningsudgifter og Leje af Gymnastiklokale	42	—	8	-
6. Inventariets Vedligeholdelse	82	—	92	-
7. Brændsel	126	—	30	-
8. Belysning	35	—	88	-
9. Skatter og Afgifter	1009	—	91	-
10. Regnskabsførelsen	164	—	28	-
11. Forskjellige løbende og tilfældige Udgifter	331	—	43	-
	nemlig:			
a) Skoleopvartning	80	⊘		
b) Rengjøring	40	—	39	β
c) Porto, Protokoller, Skrive- materialier og Afskrivning	80	—	57	-

d) Programmet og Skolehøj-		
tideligheder	84	×\$ 72 β
e) Avertissementer og Rets-		
gebyr	45 — 67	-
12. Extraordinære Udgifter	30	×\$
13. Gageforskud	450	—
14. Restancer	17 — 10	β
15. Kassebeholdning	415 — 56	-
	<hr/>	
	I alt	10,424 ×\$ 23 β

B. Bibliotheket.

1. Indtægt.

1. Renter af en Kapital	2	×\$ 72 β
2. Det Teilmannske Legat	20	— „
3. Tilskud af Skolens Kasse	177	— „ -
	<hr/>	
	I alt	199 ×\$ 72 β

2. Udgift.

1. Underballance fra 1845.	15	×\$ 73 β
2. Indkjøbte Bøger	143	— 45 -
3. Indbinding	32	— 34 -
4. Inkassations-salarium	„	— 23 -
5. Kassebeholdning	7	— 89
	<hr/>	
	I alt	199 ×\$ 72 β

C. Stipendiefonden.

1. Indtægt.

1. Kassebeholdning	21	×\$ 70 β
2. Disciplenes Oplag i Sparekassen	976	— 2 -
3. Renter af Fondens Kapitaler	663	— 48 -
4. Renter af Oplagspengene	34	— 92 -
	<hr/>	
	I alt	1696 ×\$ 20 β

2. Udgift.

1. Udbetalte Stipendier og Præmier	449	×\$ 9 β
2. Oplagspenge i Sparekassen	632	— 28 -

3. Det Thuresonske Legat	70 — 36 -
4. Ved Ombytning af Aktiver med andre offentlige Stiftelser er afgivet kontant	481 — 44 -
5. Regnskabsførelsen	13 — 93 -
6. Kassebeholdning	49 — 2 -

I alt 1696 R^{d} 22 S

D. Emmanuel Taubers Jubelleгат.

De til Juni og Decbr. Termin indkomne Renter 40 R^{d} ere udbetalte den 10de Juli 1846 og 10de Jan. 1847.

Skolens Bibliothek

har siden sidste Beretnings Udgivelse modtaget følgende Tilvæxt. De fra den kongelige Direktion sendte Skrifter ere betegnede med *.

*Aktstykker til Oplysning især af Danmarks indre Forhold i ældre Tid. Samlede og udgivne af Fyens Stifts litteraire Selskab. 2 Saml. 2 H. Odense 1845.

Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af det kgl. nord. Oldskrift-Selskab. Kbhvn. 1846.

Antiquarisk Tidsskrift, udg. af det kgl. nord. Oldskrift Selskab. 1843—45. 3 H. Kbhvn. 1845.

Arnesen, Latinsk-Dansk Ordbog. 2—3 H. Kbhvn. 1846—47.

*Beckers Verdenshistorie, oversat af Riise, 14de Bds. 1—6 H. Kbhvn. 1846.

Boettiger, Verdenshistorie i Levnetsbeskrivelser, fordansket af A. C. Lund. 1—8 Bd. Kbhvn. 1840.

Borgen, Vejledning til Affattelse af Udarbejdelser i Modersmaalet. 4de Oplag. Kbhvn. 1840. (6 Exemplarer.)

Broemmel, Genealogische Tabellen zur Geschichte des Mittelalters bis zum Jahre 1273. Basel 1846.

*Budget for Aaret 1847 for samtlige Stats-Indtægter og Udgifter. Kbhvn. 1847.

- Clausen, Tidsskrift for udenlandsk theol. Litteratur. 1847. 1 H.
- Düntzer, Kritik und Erklärung der horazischen Gedichte. 5 Theil. Nachtraege und Berichtigungen, Register. Braunschweig 1846.
- Engelmann, Bibliotheca scriptorum classicorum et Graecorum et Latinorum. Alphabetisches Verzeichniss etc. Leipzig 1847.
- *Erslew, Almindeligt Forfatterlexicon, 9de H. Kbhvn. 1846.
- Estrup, Lærebog i den almindelige Verdenshistorie. Sorø 1826.
- Friedenreich, Grundrids af den topiske Jordbeskrivelse, til Skolebrug. Kbhvn. 1847.
- Gersdorf, Leipziger Repertorium. 1846, 23—52. 1847, 1—25.
- Grundtvig, Græsk og nordisk Mythologi for Ungdommen. Kbhvn. 1847.
- Grundtvig, Nordens Mythologi eller Sindbilledsprog. 2 Udg. Kbhvn. 1832.
- Haltaus, Geschichte Roms im Zeitalter der punischen Kriege. 1 Bd. Leipzig 1846.
- Hermann, Lehrbuch der griech. Antiquitäten, 2 Theil, die gottesdienstlichen Alterthümer enthaltend. Heidelberg 1846.
- Herzog, Stoff zu stylistischen Uebungen in der Muttersprache. 3 Aufl. Halle 1844.
- Hetsch og Ursin, Begyndelsesgrunde af den geometriske Tegnelære. Kbhvn. 1844.
- Horner, Bilder des griech. Alterthums. Zürich 1823.
- Humboldt, Kosmos, oversat af Schumacher. 1—5 H. Kbhvn. 1846.
- Jahn und Klotz, Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik. 1846, 4—12 og 1847, 1—4.
- Kalkar, Oversættelse af Bibelen, 46—56 Lev.
- Keil, Das alte Rom, oder ausführliche Darstellung der Sitten und Gebräuche der alten Roemer. 1 Liefer. Naumburg 1846.
- Klotz, Handwoerterbuch der lateinischen Sprache. 1 Liefer. Braunschweig 1847.
- *Kolderup-Rosenvinge, Supplement til Samlingen af Lovbud og

- Collegialbreve vedkommende Gejstligheden osv. For Aarene 1840—45. Kbhvn. 1846.
- Kraft und Müller, Real-Schul-Lexicon für die studierende Jugend. 1—9 Liefer. Altona 1846.
- Krøyer, Naturhistorisk Tidsskrift. Ny Række. 2det Bds. 1 H. Landais, Dictionnaire classique de la langue française. 5 édit. Paris 1845.
- Lange, Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur. 1—3 H. Christiania 1847.
- Lengnick, En Samling af Stamtavler.
- Madvig, Syntax der griechischen Sprache. Braunschweig 1847.
- Milne-Edwards, Zoologie. 1—4 Theil. Stuttgart 1844.
- *Molbech, Nyt historisk Tidsskrift, 1 Bds. 1 H. Kbhvn. 1846.
- Munch, Nordens gamle Gude- og Heltesagn. Christiania 1840.
- Munch, Illustreret Verdenshistorie, bearbejdet efter Held og Corvin, 1 H. Christiania 1847.
- Museum, the pictorial, of animated nature. Vol. 1—2. London.
- *Mynster, De illo fratre, cuius Paulus 2 Cor. VIII, 18 mentionem facit. Haun. 1846. (Progr.)
- Niebuhr, Vorträge über die römische Geschichte, herausg. v. Isler. 1 Bd. Berlin 1846.
- Oehlenschläger, Gamle danske Folkeviser. Kbhvn. 1840.
- Pfizer, Geschichte der Griechen für die reifere Jugend. Stuttgart 1847.
- Rask, Morskabslæsning for den danske Almue. 3die Aarg. Kbhvn. 1846.
- *Regnskabs-Oversigt for Aaret 1845 over samtlige Stats-Indtægter og Udgifter osv. Kbhvn. 1847.
- Rohmann, Skildringer af den nyeste Tids Historie. 1—2 Bd. Odense 1846—47.
- Scharling og Engelstoft, Theologisk Tidsskrift. 1846, 2 H.
- Schouw, Dansk Tidsskrift. 1—2 H. Kbhvn. 1847.
- *Selmer, Kjøbenhavn's Universitets Aarvog for 1845. Kbhvn. 1846.
- *Sibbern, Om den christelige Yttringsfrihed i kirkelig Henseende. Kbhvn. 1846. (Progr. fra Kbhvns. Univ.)

- Steen, Begyndelsesgrunde i den mathematiske Geographie. Kbhvn. 1845.
- Steen, Elementair Arithmetik som Indledning til den rene Mathematik. Kbhvn. 1843.
- Steen, Ren Mathematik. Kbhvn. 1847.
- *Stein, De neuromate quodam nervi ischiadici. Haun. 1846. (Progr. fra Kbhvns. Univ.)
- *Stephani Thesaurus Graecae Linguae. Vol. V Fasc. 7 et Vol. VI Fasc. 6.
- *Thorup, Historiske Efterretninger om Ribe Cathedralsskole. 1 D. 1 H. Ribe 1847.
- *Wegener, Om Anders Sørensen Vedel. Kbhvn. 1846. (Progr. fra Sorø Akad.)
- Winther, Chr., Mythologisk Haandbog. Kbhvn. 1847.
- *Winther, G. H., Quibus artibus et conatibus ludi reales, qui vocantur, in Germania apud protestantes ad initium huius seculi instituti sint. (Disp.)
- Ξενοφάντος Κύρου Ἀνάβασις. Mit erklärenden Anmerkungen herausg. von K. W. Krüger. 2te Ausg. Berlin 1845.
- *Ørsted, Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger i 1846. 1—6 H.

Desuden er fra Direktionen tilsendt Bibliotheket Lister over Udfaldet af Examen artium ved Kjøbenhavns Universitet og de udvidede Skoler i 1846, Universitetets latinske og danske Forelæsningskatalog for Sommersemestret 1846 og Vintersemestret 1846—1847, og et Antal af 31 Programmer for 1846 fra Skolerne i de danske Stater, nemlig: 21 fra danske, 4 fra slesvigske og 5 fra holstenske Skoler samt 1 fra Skolen paa Island.

Discipelbibliotheket,

som fremdeles bestyres af Adj. Jermiin, benyttes især af de lavere Klassers Disciple, da de ældre hellere laane de til den danske Litteratur hørende Skrifter, der findes paa Skolebibliotheket, som en Gang om Ugen staar aabent for Disciplene.

Discipelbibliotheket er siden sidste Beretnings Udgivelse foreget med følgende Skrifter:

Andersens Eventyr.

Karl Bernhard, To Tidsaldre og Krøniker fra Kristian den andens Tid.

Carit Ellar, Ayella og Hedemanden.

Chamier, Ben Brace, oversat af Paludan.

Cooper, Conanchet, oversat af Schaldemose.

— Steppen, oversat af Riise.

Hauch, Guldmageren, En polsk Familie og Slottet ved Rhinen.

Heiberg, Elverhøj.

Hertz, Svend Dyrings Hus.

Marryat, Den fattige Jack, oversat af Moltke.

— Jakob Ærlig, oversat af Jordan.

— Sørøveren og de tre Kuttere, oversat af M. Strøm.

Morier, Hadschi Babas Eventyr, oversat af Schaldemose.

Oehlenschläger, St. Hans-Aften-Spil.

Walter Scott, Den gamle Gravmand, oversat af Boye.

— Midlothians Hjerte, oversat af Boye.

— Quintin Durward, oversat af Schaldemose.

Swift, Gullivers Rejser, oversat af Jansen.

Sødring, Dagbog paa en Rejse i Sydhavet.

Werner, Grevskabet Skovgaarde.

Indtægten har været

Kassebeholdning . . . . . 11 rd „ $\frac{7}{8}$ 12 β

Bidrag af 23 Disciple . . . . . 22 — 3 — „ -

---

33 rd 3 $\frac{7}{8}$ 12 β

Udgiften har været

til Boghandler og Bogbinder. . . . . 48 rd 5 $\frac{7}{8}$ 4 β

Underballancen. . . . . 15 — 1 — 8 -

væntes dækket ved Bidragene for indeværende Skolcaar, der endnu ikke ere opkrævede.

Skolens Lokale.

Efter flere Forhandlinger angaaende Valget af en Byggeplads for den ny Skolebygning, under hvilke Forstanderskabet især fremhævede det ønskelige i at erholde en ganske ny Bygning paa en rummelig og til alle Sider fri Plads, som tillod Udvidelser i Fremtiden, men hvilken man, efter forgjæves at have søgt den i den egentlige By selv, ikke troede at kunne finde uden i dens Udkanter eller strax udenfor dens Vesterport, hvis Udflytning allerede før har været paa Bane, foreslog Hofbygmester Etatsraad Koch efter gjentagne Lokalundersøgelser Kjøbet af Gaarden *N° 275* i Jomfru-Anne-Gade med tilliggende Have *N° 278*, og forelagde en Byggeplan, hvorefter Bygningerne skulde forandres til Skolelokale og Rektorbolig, og et nyt Gymnastiklokale, der tillige kunde bruges ved Festligheder, opføres i Haven. Efterat Etatsraad Kochs Forslag var tiltraadt af Rektor og de øvrige Forstandere samt Eforatet, har Hs. Majestæt under 18de Decbr. 1846 paa Direktionens Indstilling approberet Planen, hvorefter Gaarden med Tilliggende er indkjøbt for 14,000 $\text{R}.$ Til dens Omdannelse er bestemt en Sum af 10,000 $\text{R}.$ og til Gymnastikbygningens Opførelse 3000 $\text{R}.$ Ejendommen tiltraadtes af Skolen i April dette Aar og er nu under Ombygning, hvilken i Løbet af Vinteren kan ventes fuldført. Aalborg Kathedralskole vil saaledes erholde et Lokale, der vel ikke bliver uden nogle Mangler, som blot kunde være forebyggede ved Opførelsen af ganske ny Bygninger, men dog maa anses for et godt og passende Lokale, der formentlig i en meget lang Række af Aar vil kunne opfylde sin Bestemmelse.

Den aarlige Hovedexamen

afholdes i Aar den 15de—31te Juli saaledes, som nedenstaaende Liste udviser.

1. Skriftlig Prøve.

Torsdagen den 15de Juli.

8—11.	VI.	Lat. Stil.	3—6.	VI.	Dansk Stil.
	V.	Lat. Stil.		V.	Dansk Stil.
	IV.	Lat. Stil.		IV.	Dansk Stil.
8—9.	III.	Regning.		III.	Dansk Stil.
9—10.	II.	Regning.			
10—11.	I.	Regning.			

Fredagen den 16de Juli.

8—11.	VI.	Lat. Version.	3—6.	V.	Tysk Stil.
	V.	Lat. Version.		IV.	Tysk Stil.
	III.	Lat. Stil.		II.	Tysk Stil.
	II.	Dansk Stil.		I.	Tysk Stil.
	I.	Dansk Stil.			

2. Mundtlig Prøve.

Mandagen den 19de Juli.

8—10.	VI.	B. Geografi.	3—6.	VI.	A. Geografi.
10—12.	II.	Tysk.	3—6.	III.	Latin.
8—11.	V.	Latin.			

Tirsdagen den 20de Juli.

8—11.	VI. A.	Latin.	3—4 ¹ / ₂ .	VI. B.	Tysk.
8—10.	IV.	Tysk.	4 ¹ / ₂ —7.	V.	Arithmetik.
10—12.	I.	Religion.	3—4 ¹ / ₂ .	II.	Geografi.
			4 ¹ / ₁ —7.	III.	Tysk.

Onsdagen den 21de Juli.

8—9 ¹ / ₂ .	VI. B.	Latin.	3—6.	VI. A.	Fransk.
9 ¹ / ₂ —12.	IV.	Mathem.	3—6.	V.	Geografi.
8—10.	I.	Historie.			
10—12.	II.	Dansk.			

Torsdagen den 22de Juli.

8—11.	VI. A.	Græsk.	3—4 ¹ / ₂ .	VI. B.	Historie.
8—10.	II.	Fransk.	4 ¹ / ₂ —7.	V.	Tysk.
10—12.	I.	Naturhistorie.	3—6.	III.	Mathem.

Fredagen den 23de Juli.

8—9 ¹ / ₂ .	VI. B.	Græsk.	3—6.	VI. A.	Hebraisk.
9 ¹ / ₂ —12.	V.	Historie.	3—6.	IV.	Latin.
8—10.	II.	Naturhistorie.			
10—12.	I.	Dansk.			

Løverdagen den 24de Juli.

8—11.	VI. A.	Historie.	3—4 ¹ / ₂ .	VI. B.	Fransk.
11—12.	V.	Hebraisk.	4 ¹ / ₂ —7.	III.	Religion.
8—10.	IV.	Religion.	3—5.	II.	Historie.
10—12.	I.	Tysk.			

Mandagen den 26de Juli.

8—9 ¹ / ₂ .	VI. B.	Arithmetik.	3—6.	VI. A.	Religion.
9 ¹ / ₂ —12.	IV.	Historie.	3—6.	III.	Historie.
8—11.	V.	Græsk.			

Tirsdagen den 27de Juli.

8—11.	VI. A.	Arithmetik.	3—4 ¹ / ₂ .	VI. B.	Religion.
8—10.	III.	Fransk.	4 ¹ / ₂ —7.	IV.	Geografi.
10—12.	VI. B.	Hebraisk.	3—6.	V.	Fransk.

Onsdagen den 28de Juli.

8—11.	VI. A. Tysk.	}	3—4½.	VI. B. Geometri.
8—10.	II. Religion.		4½—7.	IV. Fransk.
10—12.	V. Geometri.		3—5.	III. Geografi.

Torsdagen den 29de Juli.

8—11.	VI. A. Geometri.	}	3—5.	IV. Græsk.
8—11.	V. Religion.		3—5.	I. Geografi.
			5—6.	Sangprøve.

Løverdagen den 31te Juli om Formiddagen Kl. 10 bekjendtgjøres Examens Udfald og foretages Omflytning, hvorefter Sommerferien tager sin Begyndelse.

Onsdagen den 1ste Septbr. Kl. 8 prøves de til Optagelse anmeldte ny Elever, og samme Dags Eftermiddag Kl. 3 begynder Undervisningen i det ny Skoleaar.

Til at overvære den mundtlige Prøve og Translokationen indbydes herved Disciplenes Fædre og Værger samt enhver, der interesserer sig for Skolen og Undervisningsvæsenet.

Middagsmåltidet

1. Klasse	11—12	1. Klasse	11—12
2. Klasse	11—12	2. Klasse	11—12
3. Klasse	11—12	3. Klasse	11—12
4. Klasse	11—12	4. Klasse	11—12
5. Klasse	11—12	5. Klasse	11—12
6. Klasse	11—12	6. Klasse	11—12

Middagsmåltidet

1. Klasse	11—12	1. Klasse	11—12
2. Klasse	11—12	2. Klasse	11—12
3. Klasse	11—12	3. Klasse	11—12
4. Klasse	11—12	4. Klasse	11—12
5. Klasse	11—12	5. Klasse	11—12
6. Klasse	11—12	6. Klasse	11—12

Middagsmåltidet

1. Klasse	11—12	1. Klasse	11—12
2. Klasse	11—12	2. Klasse	11—12
3. Klasse	11—12	3. Klasse	11—12
4. Klasse	11—12	4. Klasse	11—12
5. Klasse	11—12	5. Klasse	11—12
6. Klasse	11—12	6. Klasse	11—12